

Landbruget i Kempen (Campinen).

Af Lieutenant J. C. la Cour, Assistent ved den Kgl. Veterinair- og Landbohøjskole.

I det nordlige Belgien mellem Floderne Schelde og Maas strækker sig Kempen eller Campinen, den Sandflette, der saa ofte bliver nævnet som Devijs paa, hvorledes en af Naturen ufrugtbart Jord magter gjennem lange Tider at trodse de største, de kraftigste Anstrængelser af Landmanden for at bøje den ind under Kulturen, som Devijs paa, hvorledes det vel kan lykkes at tvinge en enkelt Afgrøde ud af en fattig Jord, men hvor ulige vanskeligere det er at bygge en regelmæssig, en selvstændig Drift og Kultur paa en sliq Jord. — Naar man hører om de Kapitaler, der her ere neblagte, om den overordentlige Flid og Omhu, hvormed der gjennem en lang Aarrække her for-gjæves er arbeidet paa denne Jord, saa at den belgiske Re-gjering endog 1848 fremsatte det Spørgsmaal: om Heberne i Kempen virkelig vare absolut ufrugtbare, saa Opdyrkning ei kunde betale sig, — saa maa man næsten undres over, at Alle som med een Mund svarede „Nei“. — Og paa den anden Side, naar man nu, ei 20 Aar efter, kommer i Kempen, og seer de rige, frodige Afgrøder, som omgive saavel Nybyggerens som den gamle Kempeboers Huns og Gaard, saa fristes man til det modsatte Spørgsmaal: hvor er det muligt, at saadan Jord i et Land som Belgien saalænge har kunnet forblive

ubenyttet. — Nu er Seiren vundet, det er uomtvisteligt; om end ikke saa hurtigt som efter de første Planer for Opdyrkingen, saa skrider dog Jordvindingen stadig fremad med en Sikkerhed, der ei lader frygte noget Tilbageflag, og inden Aarhundredets Slutning vil der neppe være en udhyrket Plet i Kempen. Men dyrefjæbte have Erfaringerne i Kempen været, og kunne de nu end ei uændrede omplantes paa fremmed Jordbund, saa indeholde de dog mangt et lærerigt Bink.

Hvad enten man kommer fra de hyppige friske Marstenge langs Schelde i Vest, eller man kommer fra det rige og frugtbare Brabant i Syd, er Overgangen til Heben brat; det ene Dieblif gaaer man frem mellem frodiggrønne Kornmarker, det næste er man omgivet af den brune Lyngheide, der nu 14—15 Mile lang, 4—5 Mile bred, ligger foran os. Jern og flad som Heben hjemme, hæver den sig intetsteds 100 Fod over Havet, uden i det sydøstlige Hjørne; kun hist og her gennemskæres den af lave Klitterækker, hvis hvide Sand den korte Lyng ei altid formaaer at dække, og som derfor mangan Gang føres bort af Vinden, for at leires i en eller anden af de mange Hedemoser, undertiden flere tusinde Tdr. Land store, der navnlig findes i den østlige Deel, eller ogsaa for at gaae til Hvile inde i en af de mange Daser, som vi ved vor Vandring snart træffe paa.

Det er disse Daser, der give Kempen en heelt forstjellig Karakter fra den jydsk Hebe; medens der kun en enkelt lille Hytte eller en eenlig Gaard med en træløs Kaalhave nu og da afbryder den store, alvorlige, men mangan Gang saa stemningsrige Tønsomhed, mens der de gamle Kjømpehøie næsten er det eneste, der afbryder Tønsomheden, — saa er Kempen nærmest at betragte som en stor Lyngslette, af hvilken snart en smilende lille Dase, snart en ung Granskov, snart de prægtige rødtagede Lyngninger af en nydanlagt Gaard dukke frem, og undertiden, navnlig i den vestlige og bedste Deel af Kempen, have disse Daser ofte bredet sig saaledes, at kun et saa tusinde Alen bredt Lyngbælte skiller dem fra Nabooasen. Men desuden

træffer man ogsaa i Kempeheden jevnligt paa Naer og Vække, der strax give Landskabet en vis Friskhed, og som ere til en overordentlig Støtte for Opdyrkningen, og er Klimaet end forholdsviis noget barft, — næsten 8 Dage senere end i de ved Grændsen liggende Landskaber, — og seer man end, at ogsaa Vestenvinden her kan trykke Træværten noget, saa er det dog ikke at ligne med den Skarphed, hvormed Vestenvinden skraat affæsker hver Trækroge paa den jydsk Heide, eller med den bidende Kulde, hvormed Havgusen der lægger sig ind over Landet og knuger alt, baade Dyr og Planter.

Selve Jordbunden er imidlertid ei bedre, — ligesom der i Jylland er stor Forskjel, saaledes ogsaa her. Kun sjeldent findes det hvide Sand i større Lag andre Steder end i Klitterne, og egner sig ogsaa kun til Plantning af Naalefkov, men hertil viser det sig da ogsaa — rimeligviis paa Grund af dets Dybde — bedre, end det gule eller røde Sand, der ellers findes overalt, og som faaer den forskjellige Farve efter den Mængde Jernilte, det indeholder. Undertiden er denne Mængde endog saa stor — 8 til 10 pCt. — lidt nede i Jorden, at Lagene blive heelt brune, eller endog binder det Sandet sammen til en Slags Ahl, som da naturligviis maa gjenembrudes og udsættes for Luftens Paavirkning, inden der kan være Tale om Kultur paa den Slags Jord. Enkelte Steder, og det er dem, der nærmest ere bleve Midtpunkter for Opdyrkningen, er Sandet endog en lille Smule leerblandet, undtagelsesviis findes desuden under Sandet i en Dybde af 1—1½ Alen et stærkt bindende Leerlag, saa Drainingen endog enkelte Steder har været en Nødvendighed. Dette er naturligviis de bedste, de sikreste Jorder, da de jo borge for, at Gjødningen ei vaskes ud; synker den end en Alen eller to ned i Jorden, Plante-rødderne skulle nok finde den; derimod ere Forsøg paa at opgrave og indblande Leret i Sandet ikke lykkedes, trods mange Aars Bearbejdning blander hiint sig ikke dermed. Ogsaa til Fabrikation af Muursteen og Teglsteen blive disse Leerlag af overordentlig Nytte for Kempeboeren. Naar vi da endnu have

nævnet, at de store Hedemoser ikke egne sig til Opdyrkning, da de som oftest bestaae af en Slags Hængesæk, dannet af en meget løs Mos, der ghygende under Foden let brister og sluger den, der vover sig derud, hvorimod de, efter at være udtørrede og fæstnede, heelt vel bearbejdes til Løv, — saa have vi nævnet det Materiale, som Hedeboen har at arbejde med.

Smidlertid maa man ei troe, at alt Agerbruget i Kempen er den nyere Tids Værk, — tværtimod, der er umiskjendelige Tegn paa, at det er ældgammelt, at det endog har været langt videre forud end nu, men desværre giver Historien os kun høist mangelfulde Oplysninger derom, — den lader os ane, uden at paatrøffe de Villeder, som Forskningen danner os om Middelalderens Agerbrug i Kempen, Bisshedens Stempel. Naar man gennemgraver Løvmoserne, eller naar man følger Gjen- nemgravningerne for Kanalen, der fører fra Maas til Schelde, saa træffer man ofte i en Dybde af en halv Snees Fod paa tætte Lag af store mægtige Egetræer, der ligesom ere væltebde om og hvile paa et tykt Lag af Løv, der endnu tydeligt skjælnes. Tanken siger os strax, at en mægtig Stormflod ikke blot har omslyngt den tætte Urskog, der da har dækket Jorden, men at den ved sine Estervirkninger ogsaa har leiret det store Sandlag over den, og i Virkeligheden tilskrive ogsaa Videnskabs- mændene den store cimbriske Flod denne voldsomme Natur- begivenhed. Men desuden træffer Spaden ogsaa, om end mindre dybt, paa Muurværk af gamle Bygninger, af Vand- møller og slikt, ja ved en lille Landsby Sandrode (Sand- rødding) fandt man endog, dækket af flere Fod Sand, et antikt Alter, prydet med Kjærlighedsindbilleder af den øster- landste Gudsbjærgelse, og med en Indskrift af romerske Bog- staver, hvor man blandt andet læste: »Dea sandrodica«, — altsaa et umiskjendeligt Tegn paa, at denne lille Landsby hviler paa mange hundrede Aars Historie. Selve Navnet Kempen, der betyder store Fælleder, hvor Folketammen drev sit Kvæg paa Græsgang, ubeboede Marker, der tjente til at

adstille de forskjellige Folketammer, som altid indbyrdes laae i Strid, naar ikke en Orken, et Bjerg eller slikt adskilte dem, — ogsaa Navnet tyder jo hen paa, at her, hvor Lyngen synes at være Jordens Yndlingsblomst, har der engang været Græs-gange.

Men aldrig saa snart havde Christendommen gjort Ende paa de idelige Kampe mellem Stammerne, før Grændseboerne lidt efter lidt droge ind og fæstede Bo paa de bedste Steder og begyndte en Opdyrkning af disse, og i det 11te, 12te og 13de Aarhundrede seer man rige Abbedier oprettede i Landet og lidt efter lidt ombannende de nærliggende Jorder enten til store Skove eller til frugtbare Kornmarker. Naar Jorderne vare opdyrkede, byggede de Gaarde paa dem, leiede dem bort mod en Afgift in natura, som dog efterhaanden ombannedes til en Pengeafgift. At Velstand da tog til, vise de interessante Forpagtningsbreve, som man har fra den Tid, og af hvilke man f. Ex. seer, at Forpagtningsafgiften steg til over det Dobbelte i Løbet af det 15de Aarhundrede; — det vise desuden de store prægtige Kirker, som man finder i mange af Landsbjerne, — de vise ei blot, at der var Velstand, men de tyde ogsaa paa, at Folkemængden upaatvilelig har været større end nu, thi mangan Menighed skulde nu have ondt ved at fylde sin Kirke. I det 16de Aarhundrede, under de idelige Kampe mellem Hollænderne og Spaniolerne, var Kempen ofte Skuepladsen for disse og blev mangfoldige Gange hærget og plyndret. Landsbjerne bleve afbrændte, Folkemængden sank ned til en Ubetydelighed, Heden strakte sig atter ud over de Marker, man havde fravristet den, og endnu har man ei gjenvundet det Terrain, som engang dækkedes af rige Afgrøder.

Naar vi da gaae over til en nærmere Beskrivelse af Landbruget, saaledes som vi nu finde det i Kempen, saa maae vi altsaa vel skjælne mellem det gamle, det lidt efter lidt i Aarhundredernes Løb udviklede Agerbrug, det, som en Række af Generationer under en langsom, men sikker Udvikling har paatrykt dets Stempel, — og det, som er et Barn af den

nyere Tid, som navnlig bristige Nybyggere have tryllet frem ofte midt ude paa Heben, det, hvortil Fortællingerne om Opdyrkningen i Kempen hovedsagelig knytte sig. Og i Virkeligheden, — see vi ud over Kempen med alle dens store og smaa Daser, adskilte enten blot ved uopdyrkede Lyngbælter eller desuden ved store unge Fyrreflove, saa viser det første Diekast os strax, at der er stor Forskjellighed mellem de forskjellige Daser.

Der er da for det første de Store ($\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ Kvadratmiil), hvor man i Reglen efter at være kommen ind over en Samling af grønne, frodige Marker, omgivne af brede, lave Egehegn og store Ege- Bøge- og Poppeltræer, bag Tjørn- og Thujahækker, bag Haver og Afbildgaarde finder den ofte temmelig betydelige Landsby skjult. Husene og Gaardene ere vel mere sammenbyggede end i Landsbyerne i Danmark, saa de danne en regelmæssig Gade eller, hvad oftest er Tilfældet, en Korsgade, men de have dog ikke et saa kjøbstadsagtigt Præg som de andre Landsbyer i Belgien. I det Hele taget føler man sig næsten som hjemme, naar man kommer derind, man ligesom gjentjender de lave Huse med de mosgroede Straatage, de gamle Brønde med den store Bippestang, de lange Rækker af kulede Vistader under Hækken, den fælles Samlingsplads for Byens Ungdom deroppe under den store Lind paa Korsveien, Ralk-Korset slaaet paa Ladeport eller Stalddør, for at værne mod, at Ondt skal komme tilhuse, saaledes som vi endnu see det i enkelte Egne af Jylland, — alt dette minder om en dansk Landsby, og Sundheden, der staaer skrevet paa Alles Ansigt, og den Forundring, hvormed den Fremmede betragtes, river os ikke ud af Illusionen. Naar man kommer fra det stærkt befolkede Pays de Waes i Flandern, den bedst dyrkede Plet i Europa, Landbrugets lille Vidunderland, gjør det et forfriskende Indtryk at komme her i Kempen. Hele Naturen aander ligesom Friskhed og Sundhed her; er den end i selve Dasepletten lagt en Deel i Lænker, saa presses den dog ikke saaledes til den yderste Enkelthed under Kulturens Tryk som i Pays de Waes, og

man behøver jo i al Fald kun at gaae nogle hundrede Skridt ud mod Heden, før den ubundne Frihed hersker i Naturen, og ikke hver lille Ukrudtsblomst ligesom ængstelig stikker Hovedet frem af Jorden og spørger, om den maa voxe, brømme en lille kort Sommerdrøm. Denne heelt forskjellige Natur præger da ogsaa tydeligt sit Stempel paa Beboerne; her er Tarvelighed, Simpelt i Klædebragt og Levemaade, men ingen Usfelhed som hist, ikke denne Samling af halv nøgne Børn, af hyggelige Kvinder, af pjaltede Mænd i hver Landsby, — skjøndt den ufrugtbareste Provinds, er der dog kun een, der har færre Fattige; de tjene ikke meget, — ganske vist —, men de have ogsaa kun faa Fornødenheder, faa Forlystelser andre end dem, et muntert, sundt og freidigt Sind let veed at skaffe sig selv.

At Kulturen her i de store Daser er gammel, derom vidne de mange gamle Steenhuse, ofte med halvbuede Vinduer, man endnu finder her, derom vidne de store Træer langs Gaderne, de gamle Frugttræer, de rigelige og fyldige Hækker, der gjøre det Hele saa lunt og hyggeligt derinde, at man aldeles glemmer, at man er i Kempen, at ofte ikke 1000 Alen borte ligger Heden bar, og der fløiter Vinden raft henover Lyngtoppene; man undres slet ikke over, at en eller anden Rigmand har havt lyst til at lægge sit Landsted herude, ja at selv Pariseraristokrater tilbringe Sommermaanederne her i Heden. Undertiden findes endog et gammelt Slot i Byen, indhegnet af brede Grave, — Minder fra Kempens lykkelige Dage i Middelalderen.

Men undertiden ere Daserne ogsaa kun meget smaa, kun nogle faa fattige Huse, hvis Beboere føre et kummerligt og anstrængende Liv, altid i Kamp med den ublide Natur; — Træ- og Hegnspantningerne omkring Huse, Haver og Marker ere ei lykkelige, forkomne og faabladede staae Træerne der som Vidne om gylde, men svigtede Forhaabninger; — den skarpe Vind ændser dem ei, blæser igjennem dem eller piller Bladene af i Forbisarten, og Kornet og Græsset paa de smaa Marker, omgivne af Lyngheder, har derfor ei heller den Kraft og Friskhed

som inde ved Kirkebyen. Ogsaa disse Daser ere i Reglen gamle; en Gang kommen der, klynger man sig til dem og til den majsommelig opdyrkede Jord, — „Fuglen elsker sin Rede, hvad enten den er bygget i det nøgne Sand eller er fodret med Duun.“

Men vi finde endnu en 3die Slags Daser, der alle ere af nyere Data, og det er de store Gaarde, som hist og her ere anlagte paa den nøgne Hede, hvor den nyere Tids skarper Eftersøgning —, efterat Opmærksomheden er henvendt derpaa, — har udpeget et eller andet frugtbarere Sted. I Reglen er kun en halv Snees Vintre gaaede hen over disse Nybyggergaarde, og det røde Tag paa den nye, store, ofte med Taarne forsynede Gaard viser os da langt borte, at her er det navnlig, vi skulle finde Opdyrkingen i Gang. Gaarden i Midten, deromkring 70—90 Tdr. Land af friske grønne Marker, atter udenom disse en lille Strimmel Hede, der lidt efter lidt skal tages ind og opdyrkes, og endelig yderst de ringe Fyrrestove, omgivende det Hele som et Vælte, fredende mod Vind og Veir, mens Kulturen ret fæster Rod derinde omkring Gaarden; en Gang med Tiden vil jo ogsaa disse Skove blive lagte under Pløven, men indtil da give de baade en Indtægt og forberede Jorden til at modtage en Kultur. Brede, snorlige, med Eg, Bøg og Poppel beplantede Alleer eller Markveie føre fra Gaarden til alle Sider ud over Marken til Skoven.

Vende vi nu tilbage til de store Daser med deres gamle i Tidernes Løb udviklede Agerbrug, for først at undersøge dette, saa finde vi der Jorden meget deelt og næsten aldrig store Gaarde. Det er vanskeligt at opgave noget aldeles bestemt om Forbeidommenes Fordeling og Størrelse i Kempen, thi de statistiske Tabeller angive for hver enkelt Provinds, og Kempen indtager kun de 540000 Tdr. Land af Provindserne Antwerpen og Limburg, medens de øvrige 260000 Tdr. Land i den sydlige Deel af disse Provindser ere gode, tildeels endog fortrinlige Jorder, der altsaa blive drevne under heelt andre

Forhold. Men tage vi Middeltallet for de 2 Arrondissementer Turnhout og Maesehø, der begge ubelukkende tilhøre Kempen, og af hvilke den første repræsenterer den vestlige bedre Deel, den anden den østlige Deel af Kempen, saa finde vi, at i Gjennemsnit af hele Arealet er hvert enkelt Agerbrug, hver Bedrift, 16 Tdr. Land, og i Gjennemsnit af det opdyrkede Areal kun $6\frac{1}{2}$ Td. Land. Da en meget stor Deel af Heden er kjøbt til Skov eller til fremtidig Opdyrkning af Pengeaend, og altsaa ikke direkte kommer de mindre Daseagerbrug til Nytte, saa bliver det jo navnlig det sidste Tal, der har Interesse, og som da maa forundre ved dets Lidenhed. Men see vi hen til, hvorledes Forholdet stiller sig mellem Agerbrugene af forskjellig Størrelse, saa er det endnu mærkværdigere for den, der ei forud er kjendt med det belgiske Landbrug. I de 2 Provindsler, hvori Kempen ligger, er saaledes 47 pCt. af Eiendommene under $1\frac{1}{2}$ Td. Land, 30 pCt. mellem $1\frac{1}{2}$ og 9 Tdr. Land, 12 pCt. mellem 9 og 18 Tdr. Land, $7\frac{1}{2}$ pCt. mellem 18 og 36 og kun $3\frac{1}{2}$ pCt. ere over 36 Tdr. Land. Altsaa næsten Halvdelen af Landbrugene ere under 2 Tdr. Land, og af disse ere de allerfleste ei engang 1 Td. Land. Dette kommer deraf, at de fleste Arbeidere leie, ofte til meget høie Priser, et Stykke Jord i Nærheden af Landsbyerne, hvor man stadigt seer deres Koner og Børn beskæftigede om Dagen med at luge, grave, hygge og pusle, og hvor Manden efter endt Dagværk, ofte til langt ud paa Aftenen, saa at sige pleier om hver Plante paa Ageren, thi da Ingen betale saa høie Forpagtningsafgifter som disse Smaaaleiere, saa er der heller Ingen, der saaledes maae anvende den hderste Flid og Møie paa at bringe det meest mulige ud af Jorden som netop de. Men ogsaa de større Landbrug drives for en stor Deel af Leiere, Forpagtere; saaledes stiller Forholdet mellem Antallet af Eiere og Forpagtere sig ved indtil

$1\frac{1}{2}$	Tdr. Land findes der	1 Eier	for	hver	2,4 Forpagtere
$1\frac{1}{2}$ —9	—	—	1	—	1,3 —
9 — 18	—	—	1	—	1,1 —

Altsaa jo større Eiendommene blive, desto oftere finder man dem drevne af Ejerne selv, og ved Gaardene over 18 Tdr. Land er der omtrent lige mange Eiere og Forpagtere. Salt ere omtrent de 63 pCt. af Jorden i Forpagteres Hænder*).

Naar her er brugt Adskillelsen Eier og Forpagter, saa findes dette aldrig bestemt; meget ofte, navnlig ved de større Landbrug, er det blandet, saa at en Deel af Jorden i en Bedrift er Eiendom, en Deel er Forpagtning. Naar vi undtage de mindste Agerbrug, der altid dyrkes med Spaden, og kun holde os til de større, der fordre Anvendelsen af Trædhr, saa finde vi Hovedmassen af disse at have en Størrelse mellem 2 og 18 Tdr. Land, saaledes at i Reglen Eiendommene paa 4—8 Tønder Land drives med 1 Stud (undertiden blot 1 Ro), de paa 9—13 Tdr. Land med 1 Hest, og de paa 14—18 med 1 Hest og 1 Stud, og derfra indtil 27 Tdr. Land med 2 Heste. Dette er da de forskjellige Slags Eiendomme, man i Reglen træffer i de gamle Daser, — sjældent findes der nogen, der drives med 3 eller 4 Heste.

Eiendommene ere altsaa smaa, selv efter belgiske Forhold, thi kun i Brabant, Hainaut og Østflandern træffer man dem i Gjennemsnit mindre; naar desuagtet Beboerne snarere ere velhavende end nødlidende, saa skyldes dette ikke blot den Tarvelighed, hvortil de ved deres mindre Samkvem med Byerne fra gammel Tid ere vant, men ogsaa de rige Afgrøder, hvormed de vide at dække disse af Naturen sterile Sandjorder. Det er ikke deres Sædskifte eller Driftsmaade, ikke deres Redskabers Godhed, der fremkalder denne Frugtbarhed; thi, som vi senere skulle see, ere disse Dele af Agerbruget snarere slette end gode; ei heller er det nogen overordentlig Omhu ved Markens Bearbejdning; thi ihorvel langt bedre end vi i Reglen finde den i Danmark, saa staaer

*) Ved denne Beregning er naturligviis kun taget Hensyn til den opdyrkede Jord; medregnes derimod Stovene, Heberne og den øvrige uopdyrkede Jord stiller Forholdet sig affurat omvendt: 63 pCt. af Jorden i Eernes Hænder, kun 37 pCt. i Forpagternes.

den dog ikke lidt tilbage for Bearbejdningen af Flanderns og Brabant's Jorder, — men det er først og fremmest Gjødningen.

Ja, den mere end noget andet er Grunden til, at man der paa disse flette Jorder høster mere, fødres flere Kreaturer, og kan dog fodre bedre, end selv i de frugtbareste Egne af Danmark*); den er Grunden til, at der paa hver 100 Tdr. opdyrket Land kan leve 89 Mennesker, eller paa hver Kvadratmiil 9256, hvilket er over det dobbelte, man finder i noget Amt i Danmark; — uden den vilde Kempen den Dag i Dag være en gold Hedeflette, — den er den uundværlige Løstestang for ethvert Agerbrug, der vil fremad, men særlig er den det for Kempen, som for alle af Naturen flette og ufrugtbare Jorder. Desværre ændses dette i Reglen endnu ikke tilbørligt nok, lad os derfor see af Kempeboen, hvad der kan gøres, han kan være Alles Væremester deri.

Man kan reise hele Kempen igjennem og seer ikke et eneste Møddingested, og er det paa den Tid Gjødningen udføres, man seer den aldrig benyttet ublandet. At omdanne alt til Kompost, og at holde den under Tag, — det er de 2 Grundfætninger, der lede det Hele.

Man har kaldet det Agerbrug extensivt, hvor Driftskapitalen forholdsvis er ringe til Gaardens Størrelse, og intensivt derimod det, hvor der anvendes en stor Kapital til Driften af en lille Eiendom. I Kempen ere begge Dele saa nøie forenede, at man vil være i Tvivl, enten man skal kalde Agerbruget der intensivt eller extensivt. At dyrke 1 Td. Land godt og gjøde den rigeligt, er bedre og fordeelagtigere, end at dyrke 2 eller 4 simpelt, — dette har Kempeboen længst indseet, derfor nøies han med at saae Korn i den ene, men Afgrøden føres egentlig hjem fra dem alle 4, thi da Jorden i sig selv er saa

*) Aarhus Amt, der forholdsvis har den største Kvægsstyrke i Danmark, har, — det ubenyttede Areal fraregnet —, 4703 Stkr. Hornkvæg pr. Kvadratmiil, Kongeriget Danmark 3968 Stkr., Kempen 6374 Stkr. pr. Kvadratmiil.

fattig, saa maa de andre 2 eller 3 Tdr. Land bidrage til at forøge Frugtbarheden i den 1d. Land, der er taget til Dyrkning. Med andre Ord, af Heben, der ellers ligger ubenyttet hen, affræller han omhyggeligt den tynde Lyngtørv, fører den i Stalden og lader den der først tjene som Strøelse under Kvæget og senere som Beværet for alle de nærende Stoffer i Gjødningen samtidig med, at den da selv undergaaer en Forandring, mættes af Møgfaften, forraabner og bliver plante-nærende. Ei blot Lyngen maa saaledes gjøre Nytte, Ghyelen, der voxer rigelig paa Heben, Ukrudet, for saa vidt det ei bruges som Foder, Bladene fra Skovene, Oprensningerne af Grøfterne, ja flere Steder kan man endog see Grønsværen strættet ganske tyndt af Digerne til den samme Brug, — alt dette føres hjem i den store Bunk, der ligger udenfor hver Stalddør, og hvorfra der daglig føres en Deel ind i Stalden, for tilligemed den sparsomme Halmstrøelse at kastes under Kvæget. Har man ingen Hebe, og kan man nu ei længer, da Kommunernes fælles Hedejorder for største Delen ere udstiftede og solgte, staafe sig Strøelse fra disse, saa fører man selve Jorden fra Markerne ind i Stalden. „Hvilket Arbeide!“ vil man sige; — ja vel, men hvilken fornuftig og fordeelagtig Maade at behandle sin Gjødning paa; ligesom Lyngtørven vil den indførte Jord ikke blot forhindre ethvert Tab af gjødende Stof, opfuge Urinen og største Delen af den udviklede Ammoniak; men ved dens Henliggen i Stalden vil den selv for en stor Deel blive dekomponeret og opløst og i sig selv være dobbelt god, naar den atter kommer paa Marken.

3 Bunden af Stalden lægges et Lag Jord, 6—8 Tommer tykt, og Landmandens Kunst bestaaer nu i efterhaanden at tilføre saa megen Jord, Lyng o. s. v., at den hele Kompostmasse faaer en passende Fugtighed, saa at en jevn og stadig fremadskridende Gjæring kan foregaae. Thi denne Blandingsgjødning bliver i Stalden til den skal bruges. Grebningen er meget bred, og bliver Gjødningemassen for høi under Kvæget, kastes den ud paa Grebningen.

Ingen Udtørring af Binden, ingen Udvaadstning af Regnen — hvorved over Halvdelen, ja ofte langt mere, af Gjødningens frugtbare Stoffer gaaer tabt, — kan finde Sted paa denne Maade, og denne Gjødning, saaledes fuldstændig gennemraadnet, har desuden den Fordeel, at den særlig passer til de lette Jorder, hvorfor den er bestemt, og som ikke have Fugtighed nok i sig til at en frisk eller uforraadnet Gjødning kan gjære; og trods den større Opføselighed behøver man ei at frygte en Udvaadstning, det Indblandede forhindrer dette. Det er desuden indlysende, at dersom Gjødningen blandet med Strøelsen af Lyng, Ghyvel o. s. v. blev brugt frisk, vilde den gjøre den forud løse Jord endnu løsere, saa Udtørringen af Binden blev stærkere, hvorimod den nu ved den Humus, den bringer ned i Jorden, tillige har en stor og heldig fysisk og mekanisk Indvirkning paa denne. Først i det aller sidste Dieblif inden Saaningens føres Gjødningen paa Marken og bringes strax i Jorden; er Kampineboen af en eller anden Grund nødsaget til at udføre den noget iforveien, og lægge den i Bunke, da kan man være vis paa at finde denne dækket af Jord eller Græstørv. Hestegjødningen, hvis udmærkede Brug til Kompost jo er bekjendt, sættes der naturligviis særlig Priis paa, og omhyggelig blandes den daglig med den øvrige Gjødning.

Man kan nu maaskee indvende, at det neppe kan være godt for Kvæget saaledes stadig at ligge paa Komposten, og at Uddunstninger fra denne stulde skade; i Virkeligheden traf vi ogsaa et Par ny anlagte Gaarde, hvor man af samme Frygt var afveget fra denne ellers i hver eneste Gaard brugte Behandlingsmaade. Der brugte man naturligviis det samme Materiale til Strøelse, som ovenfor er nævnet, — dette er aldeles uundgaeligt, vil man have ordentlig Høst i Kempen, — men to Gange om Ugen rensede man under Kvæget og førte Gjødningen ud i store murede og med Tag forsynede Beholdere. At ogsaa denne Gjødning bliver god, er jo indlysende, men deels taber den noget ved den gjentagne Omstikning, deels er den vanskeligere at holde i en passende

Fugtighedsgrad; thi en stor Deel af Urinen løber bort til Kummer, og maa da derfra pumpes ind over Gjødningsbunken. Dog, — hvis virkelig Kvæget har Skade deraf, maa jo denne Maade foretrækkes, om den end desuden fordrer mere Arbeide, men deels er Sygelighed blandt Kvæget i Kempen ei almindeligere, ja ikke engang saa almindelig som i det øvrige Belgien, deels bestridder den Kommission, som særlig har været beordret til at undersøge denne Sag, at der er nogensomhelst Skade forbunden dermed. Staldene ere meget høie, 6—8 Alen, og Luften forekom os friskere end i Kvægstalde i Almindelighed; sikkerlig bidrager ogsaa den Omhu, hvormed Kvæget pleies, og at det enten hver Dag eller i alt Fald flere Gange om Ugen vadsfes og halmstrigles, til at holde det sundt.

Til Kartoffelmarken laver Kampineboen som oftest en særlig Kompost, som han behandler i det Frie. Af kort Gjødning, Græstørv, Mennefsegjødning, af Slags Planteaffald o. lg. danner han en lang, smal og skarprygget Bunke, saa Regnvandet kan løbe af den uden at udvadske den. Han omstikker den 2 eller 3 Gange, for at faae en fuldstændig Blanding og Dekomposition, og Alle roste en saadan behandlet Kompost særlig til Kartoffler. En lignende Maade bruges isøvrigt ogsaa mange Steder med den Gjødning, man vil give til Eftersletten, kun bliver den da i Reglen mere jordblandet.

Men beundre vi Gaardmanden for den Omhu, han anvender paa at samle og tilberede sin Gjødning, saa fortjener Huusmanden det samme, naar vi undersøge hans smaa Forhold. I alle Landsbhyer, bag hvert Huus finde vi en lille Grube muret eller beklædt med Brædder eller Vidiesletninger. Her samler han omhyggeligt alt Affald fra Huset og Gjødningen fra Geden, han i Reglen har; heri bringer Børnene de visne Blade og Ukrudet, de have samlet langs Veiene eller i Skovene, hertil bringe de deres smaa Kurve, naar de have faaet dem fyldte med Gjødning, samlet paa Landsbhens Gader eller paa Veiene. Kort sagt hele Aaret igjennem samler den fattige

Kempeboer til denne lille Grube, for derfra at kunne gjøde sit lille Stykke Rug, Kjøkkenurter eller Kartofler i Haven.

Denne store Omhu, der vides af Alle for at forsøge og berige Gjødningsmassen, havde den haarde Nødvendighed alt tidligt fremkaldt, om de isvrigt vilde friste Livet paa dette nøgne Sand, thi intet andet Middel stod til deres Raadighed; de kunde ikke som Landmændene i en stor Deel af det øvrige Belgien kjøre til Byes og hente Gjødning, — de havde ingen andre Veie end disse dybe, tunge Sandveie, hvor Reisen gaaer langsomt og kun med ringe Læs, og desuden ligger kun den lille By Turnhout i Kempen, til de andre Byer var for lang Wei, og noget egentligt Tilskud af Gjødning ude fra fandt derfor slet ikke Sted tidligere. Det er egentlig først efterat man har gravet Kanaler gennem Kempen, at den store Gjødningsmasse, Gadeaffæining og slikt fra Antwerpen, Vüttich, Mechelen, Löven og Bryssel er begyndt at komme Kempen til Nytte. Skjøndt laugt billigere tilført i Pramme ad Kanalerne end pr. Axl bliver Gjødningen dog dyr, inden den naaer sit Bestemmelsessted; medens saaledes f. Ex. 1 Kubikalen Gadeaffæining i Bryssel kun koster 8 til 12 β , maa man ved Udskibningsstedet i Kempen betale den med 28 til 36 β ; — den bliver dyr, men ikke for dyr, thi naar det gjælder om at skaffe sin Jord Frugtbarhed, da er Kempeboen ei paaholden.

Grøngjødsning, ligefrem som saadan, er egentlig ikke benyttet i Kempen, og man kan ei undre sig derover; — hvor fortrinlig en Maade dette end kan være til uden stort Besvær at bringe en nogenlunde god Afgrøde ud af en fattig Jord, saa er den dog egentlig kun paa sin Plads i det udelukkende extensive Agerbrug med store Udstrækninger og ringe Arbeidskraft. I Kempen derimod, hvor den dyrkede Jord kun er nogle faa Tdr. Land, og hvor den derfor aldrig ligger ubenyttet hen, men maa bære mindst een, ofte to Afgrøder hvert Aar, og hvor der desuden er en rigelig Arbeidskraft, der behøver man ei at tænke paa at komme let fra det ved direkte at nedpløie den grønne Afgrøde, men der føres den først i

Stalden og opfodres, for da blandet til Kompost at føres paa Marken. At en Deel gaaer tabt til Dyrenes Ernæring er ubestrideligt, men deels gjør den jo altsaa sin Nytte der, deels bliver den bragt i en mere opløselig Form uden at man formedest dens Indblanding i Komposten behøver at frygte nogen Udvaadstning. Ved den Hebeopdyrking, der finder Sted i det Store, kan Grøngjødsning være en fortrinlig Hjælper og burde paa de lettere Jorder bruges meget mere end Tilfældet er; ikke blot drager den en Mængde Stoffer fra Luften, samler en Deel uorganiske Stoffer fra Jordens dybere Lag i Overfladen, saa det udsaaede Korn strax finder en rigelig Næring, men ogsaa har den ved sin Væsting denne endnu tildeels uforklarede, men ved Erfaringen noksom godtgjorte, helbige Indflydelse paa Jorden. Kempeboen opdyrker derimod, som vi senere skulle see, aldrig mere end et lille Stykke Hebe hvert Aar, han har ingen Brug for Grøngjødsning, og den Forundring herover og Misbilligelse heraf, som man jævnlig hører, er derfor ubesøjet.

Vi komme nu til at omtale den saakaldte kunstige Gjødning og den Rolle, som denne spiller i Kempen, og som man kunde vente, fremtræde Erfaringerne her med en Sikkerhed og Klarhed, som de vanskelig ville kunne faae paa gode af Naturen frugtbare Jorder.

Man har sagt, naar Talen var om Hebeopdyrking uden Engtilliggende: Brug kunstig Gjødning for at fremvale en første Afgrøde, foder Halvdelen eller endog hele Afgrøden op, og lidt efter lidt vil Jorden komme i Kraft. Dette er en blændende Sætning; — hvis det var Jorder, der i sig selv indeholdt en Deel opløselige, frugtbare Stoffer, saa vilde det gaae prægtigt, thi det Tilskud, som disse aarlig vilde yde, vilde da opveie det Tab, — vi ville ikke sige som Salget af Korn, — men som selv blot Salget af Kvæg eller Kvægets Produkter aarlig fremkalder. Men er det en af Naturen aldeles ufrugtbar Jord, da magter den ei at give dette Tilskud, og hvis vi derfor ikke vedvarende foruden Stalgjødningen tilføre Jorden ude

fra lige saa meget, som vi føre bort fra Gaarden i Produkter, saa ville vi snart høre op med at høste paa disse Jorder. Men ikke nok hermed, — medens vi paa de stærkere Jorder væsentlig kun behøve at holde Regnskab med de uorganiske Stoffer, saa spille her for den lette, løse Sandjord de organiske Stoffer, der i Jorden skulle danne Humus, en ligesaa vigtig Rolle; — ikke blot er det den, der for en Deel skal holde paa og forhindre en hurtig Udvadstning af de uorganiske Stoffer, men det er ogsaa den, der skal afhjælpe Manglerne ved Sandjordens physiske og mekaniske Egenheder, hvilke, — skjøndt nu næsten i enhver Discussion trængte i Baggrunden af de kemiske, de egentlig nærende Egenheder for Planterne, — dog ere ligesaa vigtige, ligesaa uundværlige; den er det, der skal holde paa Regnen, i smaa Portioner tilmaale Planterne den, og gemme af den til knappe, tørre Tider; den er det, der i den kølige Sommernat skal indsuge Luftens Fugtighed, saa at Planten ei skal hentørre i den næste Dags brændende Sol; den er det, der skal indsuge nærende Stoffer fra Luften, holde paa Gjødningen o. s. v. Nei, forbedrer man blot Jordens plantenærende, dens kemiske Egenheder, den vil da vedblive at være ligesaa ufrugtbar, som hvis man forbedrede dens physiske og mekaniske, gjorde den til den sundeste og meest passende Bøjeplads for Planterne, men blot glemte at give dem noget at leve af. Intetsteds seer man dette bedre end i Kempen, og det er med en vis Skadefryd, at de gamle Praktikere der pege hen saa paa een saa paa en anden „Theoretiker“, der heelt gaaede op i deres agrikulturkemiske Problemer troe at kunne fremkalde en Kultur blot ved at give Planterne de Stoffer, de behøve; thi inden saa Mars Forløb, undertiden strax i det første Aar, ere de blevne stufede i deres gyltne Drømme om at det Hele let gaaer, naar de blot tilføre Jorden den Phosphorsyre, Svovlsyre, Kalk, Kali, Ammoniak o. s. v., som de jo have lært er det, hvoraf Planten bygges op.

Det vil altsaa være klart, at enhver eensidig Gjødning i Kempen i Reglen ingen Virkning har, den ussle Sandjord kan

ikke skyde de manglende Stoffer til, — Planterne vore ikke; — Gips, Beenmeel, suur phosphorsuur Kalk, Chilisalpeter og Kalk ere derfor ukjendte. Dog, — naar Jorden har været dyrket meget længe, og er kommen i en vis Kraft, men særlig mangler et enkelt Stof, fordi dette i en forholdsvis større Mængde er bortført gennem Kvægets Produkter, saa kan man finde, at der gives et lille Tilskud af eensidig Gjødning, som f. Ex. Kalken*), der bruges i et lille Hjørne i den nordvestlige Deel af Kempen, naar Markerne lægges ud med Kløver, men altid i meget ringe Mængde: 1 Kubikalen Kalk til hver Td. Land; man lægger den i en Bunke i Gaarden, tildækker den med Jord og vander for at lædse den; derefter blander man den hensmuldrede Kalk og Jorden med Gjødningen i det Dieblik, denne søres paa Marken, der besaaes med Havre, som lægges ud med Kløver. De Indvendinger, der ellers med Rette kunne reises mod at blande Kalk i sin Gjødning, falde bort her, naar man mindes, at det er en stærk jordblandet Gjødning, at der gjødes hvert Aar, ogsaa bag efter paa Kløveren, og at det altsaa ei skader at fremme Opløsningen, saa at Gjødningen bliver brugt samme Aar, og endelig, at det er en saa ringe Mængde Kalk, der bruges. Noget heelt andet er det, hvor man som mange Steder i Sylland begynder sin Opdyrkning af Heben med at mergle stærkt; — at det, naar Jorden indeholder lidt gammel Hedemuld og Frugtbarhed, giver glimrende Resultater det første Aar, er ligesaa naturligt som at Jorden efter saa Aars Forløb er meer eller mindre ødelagt. Der hidrører Merglens Virkning ikke eller i al Fald for langt den mindste Deel fra, at der afhjælpes en Mangel paa Kalk som Plantenæring i Jorden, — i saa Fald behøvede man kun som i Kempen at give en meget lille Mængde, — nei, der er det ubelukkende eller væsentligst Kalkens dekomponerende og opløsende Indflydelse paa den sparsomme gennem

*) I Kempen ligesom i en stor Deel af Belgien findes ei Mergel.

Aarhundreders Røb opsamlede Muld, der nu i en Fart bringes i Virksomhed, opløses, tilegnes vel for en Deel af Planterne, men udbadkses ogsaa i stor Mængde, og man skal gjøde stærkt, og gjøde i mange Aar, og bringe store Offre, inden man igjen skaffer den for Sandjorder saa høist vigtige Humus tilveie i Jorden, som man kun altfor hurtigt og let og til altfor stakket Glæde fik ødelagt; det er et Plyndringsystem af den værste Art. Om nu end ikke de andre eenfaldige Gjødningsmidler virke saa skadeligt i de her omhandlede Forhold som Kalken eller Merglen, saa er det dog let at paapege Grunden til, at den gamle Kempeboer, der har et praktiskt Kjendskab til Gjødning som ingen anden, omhyggeligt undgaaer enhver Benyttelse af dem, og at de Nybyggere, der have brugt dem, bitterlig have maattet fortryde det. Naar vi tilføre Planterne et enkelt Stof f. Ex. Ammoniak, Phosphorsyre, Kalk eller Kali, da er det en Kjendsgjerning, at Plantens Liv bliver ligesom mere energisk, at den ligesom anlægger større Dimensioner for sin Udvikling, danner tykkere Stængel og bredere Blade; følgelig fordrer den ogsaa mere Næring end ellers under normale Forhold, og vel at mærke mere Næring af alle de Stoffer, hvoraf den sammensættes, og da nu med Undtagelse af det ene, vi have tilført, disse kun ere sparsomt tilstede, blive de hurtigt opbrugte, det rige Liv kan ei vare ved, Armod og Sult indfinder sig, og Planten sygner hen eller naaer kun en kummerfuld Udvikling.

Det andet Hovedpunkt, som vor Opmærksomhed maa fæste sig paa ved Kempeboens Forhold til den kunstige Gjødning, det er, at selv den alsidige næsten aldrig bruges alene, men altid sammen med Staldgjødning, Kompost, humus- eller leeragtige Bestanddele. Guanoen er naturligviis her som overalt den vigtigste deriblandt, men særlig maa den være det her, da de lange Transporter og ofte daarlige Veie fordrer en Handelsegjødning med stor Værdi i et lille Volumen. Det er da ogsaa i stort Maal, at den bruges her som isøvrigt overalt i

Belgien*); saa at lige hver Mand bruger Guano, selv paa de fattigste Huusmands Budget er Guano i Reglen opført som en af Aarets Nødvendighedsartikler, — med Tillid betroer han sin Jord dette dyre Gjødningsmiddel. Man har i Begyndelsen prøvet at give Guano alene, og i Modsætning til de eenfaldige Handelsgjødninger gav den ogsaa ret gode Afgrøder i de første 2—3—4 Aar, — den indeholder jo, hvad Planten behøver til sin Næring —, men saa svigtede den, og Jorden viste sig stærkt medtaget; thi den forbedrede ei Jordens physiske og mekaniske Egenstaber. Nu bruges den væsentligt som Halvgjøde sammen med Kompost fra Stalden, eller som Overgjødning Efteraar eller navnlig Foraar paa forud gjødede Marker. Ved Dannelsen af Vandingsenge i Kempen er indvundet en mærkelig, men paa saa mange Steder gjentaget Erfaring, at man ei længer kan modtage den med Tvivl; anvendes Guano ene til disse, fremmes blot Væxten af enkelte mindre gode Græsarter, alle de andre som Timote, engelsk Raigræs og Kløver spire blot frem, men gaae atter ud nogle Uger efter; — blandt andre Steder viste dette sig ogsaa paa de store Vandingssteder, den ene paa 288, den anden paa 144 Tdr. Land, hvor Guanoen først blev brugt som eneste Gjødning; senere blandede man den med humus- og leerholdig Jord, og fra da af voxede alle de udsaaede Græsarter lige godt.

En stor Ulempe, der ogsaa forhindrer en endnu større Benyttelse af Guano, ligger der i Forsalfninger. Et Handelshuus (Sesceau & Co.) i Antwerpen har eneste Guanodepot for Gibbs & Søn her i Belgien, og de sælge den omtrent for 5 Rd. 4 Mk. pr. 100 Pd.; men nu finder man ogsaa en Mængde større og mindre Gjødningshandlere i de fleste Byer og omkring paa Landet; de forskrive den fra det antwerpenste Huus, betale de ofte høie Transportomkostninger og kunne dog

*) Salt forbruges i Belgien over 100 Millioner Pund Guano om Aaret, eller med andre Ord: hvert Aar gives i Gjennemsnit 56 Pd. til hver Td. Land dyrket Jord, Eng og Græsang.

fælge den til samme Priis, ja undertiden endog billigere. At der her altsaa finder en Forfalskning Sted, er saa indlysende, at man end ikke havde behøvet de mange Analyser, der desuden noksom have godtgjort det. Dette er saa meget uheldigere, som alle de mindre Jordbrugere jo væsentligst tage deres Guano fra disse Smaahandlere. Enkelte Landboforeninger have begyndt at raade Bod herpaa ved i deres Bureau at henlægge en Liste, hvor Forbrugerne kunne tegne sig for det Kvantum, de ønske; naar da dette sammenlagt er en fuld Pram-ladning ad Kanalerne, forskrives det fra Antwerpen, og Omkostningerne fordeles paa Forbrugerne. Man har henvendt sig direkte til Gibbs & Søn for at undgaae den antwerpenste Mellemhandler, men ifølge Kontrakten maa ikke et eneste Pd. sælges uden gjennem ham.

Endnu maae vi omtale Benyttelsen af uldne Klude, som vist intetsteds er saa almindelig som paa de lette Jorder i Kempen. Man kan have dem for omtrent 6—7 Mk. pr. 100 Pund i Bryssel, og de have længe været brugte i Plantestolerne og til Frugttræerne; nu benyttes de ogsaa meget og med Held til Kartofler, Raps, Turnips, Raal og til de øvrige Planter af de Korsblomstredes Familie. I Reglen udlægges de paa Marken 2—3 Uger inden Saaningen, for at Regn og Dug kan gennemtrænge dem og en Forraadning paabegyndes, — een Gang begyndt, fortsættes den let, selv om Jorden er noget tør. Hvis man har Gjødningevand, foretrækker man at kaste dem i dette, for at være sikker paa, at Gjæringen skal indledes; thi indtræffer tørt Veir, efterat de ere udstrøede paa Marken, nødsages man ofte til at nedpløie dem uforandrede, og Virkningen af dem mindskes da betydeligt. En 3die Maade, og det ansees for den bedste, er at blande dem med Oprensningerne af Vandgrøfter og Aær, der altsaa væsentligst maae bestaae af Vandplanter. I alle Tilfælde, — jo mindre Stykker de uldne Klude ere deelte i desto bedre.

Er det heldigt paa de stærkere Jorder at gjøde jevnligt, om end mindre stærkt, da man ved at indlemme en større

Masse Gjødning i Jorden, bestemt til at virke gennem flere Aar, absolut lider et Tab ved Udvadstning og Forslygtigelse, faaer en god Førstegrøde, en ret ordentlig Andengrøde, men senere daarligere og usflere for hvert Aar, — er det heldigt, sige vi, paa de stærkere Jorder, hvor Udvadstningen er mindre, og Luft og Varme ikke saaledes kan trænge ind og bortbrænde de organiske Stoffer i Gjødningen, saa er det en absolut Nødvendighed paa de lettere Jorder, og Kempeboen gjøder da naturligtvis ogsaa til hver Afgrøde, ja ofte og navnlig til Vinterfæd 2 Gange (en Obergjødning om Foraaret), og er det en Eng eller Græsmark, der flaaes 2 Gange, da kan man være vis paa, at den første Slet aldrig saasnart er af Marken, før han har travlt med at udfjøre den særlig til Esterfletten lavebe Kompost, væsentlig bestaaende af det underste Jordlag i Stalden, blandet med lidt Gjødning, og søgt gjort hurtig virkende ved flere Gange at omstikkes. — Men ikke blot gjøder han til hver Afgrøde, men han gjøder aldrig før det sidste Dieblif, inden Marken skal besaaes, han fjender sin Jord og veed, at den er en daarlig Huusholder, han betroer den derfor ei heller nogen Gjødning førend samtidig med Planterne, der skulle bruge den.

Vi have omtalt Gjødningen saa fuldstændigt, fordi det forekommer os, man neppe nogetsteds skal finde en rationellere Behandling og Bentyttelse udviklet i det praktiske, og tillige fordi det er saa interessant at see, at her, hvor de saakaldte „Theoretikere“ aabenbart ingensomhelst Indflydelse have haft paa Egnens Agerbrug og dets Udvikling, her finde vi netop i Stort som i Smaat, at de gamle Praktikere igjennem Aarhundrederes Søgen og Erfaringer ere naaede til at behandle deres Gjødning til Punkt og Prikke saaledes, som netop Videnskaben tilraader*). Det er ei længer Tankebilleder, men den haand-

*) Det tidligere nævnte Tilfælde med de saakaldte „Theoretikere“, der ved en halvforstaaet og derfor misforstaaet Anvendelse af kunstig Gjødning vilde kringe Jorden i Kultur, men tværtimod ødelagde den, modsiges ikke den interessante Kjendsgjerning, som vi ovenfor henpege paa — thi som bekjendt er „ei alt Guld, som glimrer“.

gribelige Virkelighed, der her træder os imøde. Vel vide vi, at meget af det ovenfor Fremstillede af oekonomiske Grunde ei kan finde Anvendelse paa de stærkere, af Naturen frugtbarere Jorder i Danmark, men i sine Hovedtræk skal der ikke fra de lettere Egne kunne gøres nogen berettiget oekonomisk Indvending mod at adoptere Kempebondens Behandling og Omhu for sin Gjødning, for Drevkraften i ethvert Agerbrug. Og naar vi navnlig have dvælet ved de store Tab, en mangelfuld Behandling af Gjødningen foraarsager, ved Faren, der er forbundet med at bruge eenfaldige Gjødningsmidler paa lette, ei gammel dyrkede og kraftige Jorder, naar vi navnlig have henpeget paa den Udælgelse, som en misforstaaet Benyttelse af Merglen ofte foraarsager, paa det Urigtige i kun støvviis at tilføre navnlig de lettere Jorder Gjødning, — saa er det, fordi det forekommer os, at man mange Steder gjør sig skyldig i disse Feil. Og det Forunderlige er, — man veed meget ofte, at man handler galt, — det er neppe mange Landmænd, der ville paastaae, at deres Gjødning bliver aldeles rigtig behandlet, at Møddingestedet er godt o. s. v., men dog — dog gjør man ei noget synderligt ved det, — man indrømmer Feilen, men retter den ei, — hvorfor? Fordi man ei har den faste Tillid til, at det vil betale sig at anvende mere Omhu derpaa, fordi — om man end siger det — man dog endnu ikke som Kempebonden er kommet til den fulde Erkjendelse af, at Gjødningen eller Jordens Frugtbarhed er Grundpælden for ethvert videre Arbejde i Landbruget.

I Kempen som iøvrigt i hele Belgien ere Redskaberne saa og paa en Maade slette. I første Dieblis stundser man derved, — Belgien, med dets saa vidt fremskredne Agerbrug, slette Redskaber? — men i Grunden er det naturligt nok. Hvor Jorden er saa stærkt dyrket, at den aldrig hviler, der bliver den tilsidst saa let at bearbejde, at en lille Ufuldkommenhed ved dette eller hiint Redskab ingen videre Indflydelse har og derfor ei heller agtes; hvor Eiendommene ere saa smaa og Arbeidshænderne forholdsviis saa mange, der er

Hestekraften naturligviis reduceret til det mindst mulige, og derfor ingen Trang til Indførelse af nye Maskiner. Det er da ogsaa i Lande med stærke, bindende Jorder, store Gaarde, ringe eller kostbar Menneskekraft, og dog en intensiv Drift, at Udviklingen af Agerbrugsredskaberne nødvendigviis maa gjøre de største Fremskridt; — der er der Trang til at konstruere Redskaber og Maskiner, der med Heste- eller Dampkraft udrette det Arbeide, man før maatte bruge Menneskehænder til, — saaledes Tærste-, Meie-, Hakkelse-, Ploiemaskiner o. s. v. — og der, i den bindende, lerede Jord, saa vanskelig at bearbejde og faae bekvem, er der Trang til at fuldkommengjøre alle de ældre Redskaber, saa de arbeide lettere og bedre, — saaledes alle de nyere Plove, Harver, Grubbere o. s. v.; — som sagt, der er der Trang, og den er den bedste Læremester.

Naar man derimod første Gang gaaer omkring paa en belgisk Gaard, og naturligviis er en Deel optaget og underlig stemt ved den forbausende Hvide, hvortil Jordens Frugtbarhed og Benyttelse her er naaet, og man da kommer ind i det lille Skuur i Gaarden, hvor de faa og simple Redskaber ere henfatte, saa griber man efter dem som gamle Antikviteter, med historisk Interesse kaster man sig over dem, og man har ondt ved at troe Manden, der forsikrer, at det netop er de Redskaber, han nu bruger; thi dette er jo den samme Plov, der, skjøndt allerede da flere Aarhundreder gammel, i Begyndelsen af forrige Aarhundrede fra Flandern gif til England for derfra i Slutningen af Aarhundredet, forbedret af Small, Baileh og Andre at gaae ud til hvert agerdyrkende Land i Europa, ja endog til Amerika, hvorfra den da atter forbedret som Freeborns Plov en 20—30 Aar efter vendte tilbage til Europa, og som siden den Tid endnu er bleven i mangt og meget forbedret, — kun ikke i Belgien; — og der ved Siden, der staaer den samme Træharve med runde Trætænder, hvorefter Middelalderens Historie taler, og som vi endog kunne forfølge langt tilbage i Romernes Dage, en Harve, som selv den fattigste Gaardmand i Danmark vilde betakke sig for. Men foruden

disse 2 Redskabere og den bredfølgende Karre er der endnu et Redskab i Skuret, og det tøver han ikke længe med at pege paa, — Spaden — dette Redskab, hvis Virkninger man endog har kaldet „Belgiens Gulmgrube“, og som saa fuldkommen afhjælper de Mangle, som vi mene der maa knytte sig til Arbejderne med saadanne Plove, saadanne Harver. Og følge vi senere disse i Marken, saa blive vi end mere forsonede med dem trods Plovens store, i Diet klodsede Form med den lige Træaa, Skøiten foran og den høje Muldfjel, og uagtet Harven netop danner en Kontrast til hvad vi forstaae ved en god Harve, — thi det er unægteligt, at den ene Hest, der er spændt for Ploven, gaaer lettere med den, end vi forud skulde domme, endstjøndt den naturligviis er og bliver meget sværere end Plove for lignende Jorder i Danmark*), — unægteligt,

*) De i Redskabsmuseet i Bryssel udstillede Plove fra Belgiens forskjellige Egne have ved Forsøg givet følgende Resultater:

	Pd.	Jurens Dybde	Jurens Bredde
I en meget let og allerede 1 Gang forud pløiet Jord fordrede den Flanderst Plov	250	8"	10"
I en meget let og allerede 1 Gang forud pløiet Jord fordrede en anden Flanderst Plov	280	8"	10"
I en meget let og allerede 1 Gang forud pløiet Jord fordrede en tredie Flanderst Plov	320	8"	10"
I en meget let og allerede 1 Gang forud pløiet Jord fordrede Mechelns Ploven	300	8"	10"
I en stærk Jord fordrede Limburger Ploven	400	6½"	14"
I en meget stærk Jord fordrede Brabants Ploven	480	8"	11"
— — Hainauts —	450	7"	11"
— — en anden Hainauts			
Plov	500	7"	13"
I en let Jord fordrede Wendeploven fra Provinsjen Luit	400	8"	9"
I en meget stærk Jord fordrede Dombasles Plov	920	4"	11½"
I en forud pløiet Mark fordrede Howards Plov	540	8"	9½"
I en let Jord fordrede Ball's Plov	370	8"	10"
— — en brabantst Dobbeltplø	750	6"	25"

at den lægger en saa reen og smuk Fure, som vi kunne ønske, og at Plovmanden, naar han først er øvet, gaaer let efter den uden netop ved Enderne, hvor den, da den kun har een Stjert, bliver lidt vanskelig at sætte af og i Jorden. Og Harven, den brabantiske Træharve, med de 10—12 Tommer lange fremadrettede Trætænder (under en Vinkel af omtrent 60°), griber ret godt ind, og Jorden falder godt for den, om den end ikke gjennemarbejder Jorden saaledes i Dybden, som vi med saa god Grund sætter stor Priis paa. Men vel at mærke, Jorden er jo meget stjør ved den stadige Dyrkning; kommer man derfor i stærkere Egne eller i meget fast Grønjord, saa ere baade Harven og Ploven flette og mangelfulde Redskaber. Derfor maa Fordømmelsesdommen vedblivende falde haardt paa de sydlige Provindsjer Namur, Hainaut og Luik, der for en stor Deel have stærke bindende Jorder, store Gaarde og ofte gammelt Græsleie, og dog samme gamle ufuldkomne Redskaber, — men ikke Spaden.

I Kempen ere Redskaberne maaskee endnu simplere end i det øvrige Belgien, — dens lette, stærkt dyrkede Sandjorder og den ringe Forbindelse, som dens Daseboere navnlig tidligere have havt med Omverdenen, ere vel de væsentligste Grunde hertil. Den almindeligst brugte Plov er Malineploven, der er en Varietet af den brabantiske, som den meget ligner, men med et stort, stærkt hvælvet konkavt Skjær, som gaaer heelt op og dækker den forreste Deel af Brystet, idet det ligesom danner den forreste Deel af Muldfjælen; enkelte Steder kan man endnu see en lige Træmuldfjæl paa denne Plov, navnlig hvor man ikke holder Hest, men driver Jorden med en Stud, —

Pb. Furens
Dybde

Af Undergrundsplove fordrede en fra Provindsen

Luik 710 for 6" Dybde under Furen.

Af Undergrundsplove fordrede Smiths (Deanstones) 520 — $4\frac{3}{4}$ " —

— — — — — Reads 500 — $5\frac{1}{2}$ " —

Træmuldskjæl i Belgien? — det klinger underligt. — I den østlige Deel af Rampinen finder man meget Limbourgerplove; den er meget lettere, har kort Naas (40 Tommer lang), som ogsaa bedst passer sig til lette Jorder, og ikke som de andre Plove en Naas paa 60—70 Tommer; desuden mangler den ofte Langjern, men har da en krumbøiet Kniv paa Brystet. Medens saa at sige alle andre Plove i Belgien lægger Juren til venstre, lægger denne den tilhøire, dog paa alle de nyere Limbourger Plove sætte Fabrifanterne Plovlegemet til venstre, — Beboerne, Flamlænderne, ville have det saaledes, de ere vantede dertil ved den brabantiske Plov fra gammel Tid.

Harven er den nævnte brabantiske, og hvad enten det er til stærk Harvning eller til en let Afharvning bruges den samme. Som sagt sidde Tænderne nemlig i en spids Vinkel gjennem Bullen; naar man altsaa gjør Tænderne ligesaa lange over som under Bullene, og man vælder Harven om, saa faaer man en Harve med bagubvendte Tænder, der altsaa ikke let skal gaae for dybt. Dette er i Virkeligheden det, Kemppebonden gjør, hvor utroligt det næsten lyder.

Men det sletteste Redskab er dog Tromlen, en Skjæbne som den jo forresten ogsaa frister mange andre Steder — intet Under derfor, at Meningerne ere saa deelte om dens Nytte. Men en saa let Jord som Kempens skulde man dog i alle Tilfælde synes maatte have godt af at blive trykket noget sammen, Overfladen noget lukket, saa Veir og Vind ikke saa let kunde gjenneblæse og udtørre den. Men siger man saa, naar Jorden er tromlet, brænder Solen meget stærkere paa den jevne Flade og udtørrer, og faae vi stærkt Regnskyl, saa er den udsat for at blive slaaet af dette, og faaer Stormen først revet Hul et Sted paa en tromlet Mark, saa flyger denne meget værre end ellers; men saa vil jo den Bigtromle, som vi nogle saa Steder faae anvendt, være at anbefale. Den bestaaer af en meget stor Tromlebom i 4 Stykker, besat med 1 Tomme lange, butte Træpløkke, saa Jorden kom til at see ud, som om der var gaaet en Flok Faar hen over den, hvorfor

Beboerne ogsaa kaldte den Faarefodstromlen. Den rostes meget, og Vedkommende betragtede Tromlen navnlig til Rodfrugt som et af de vigtigste Redskaber for Kempen. At man mange Steder ogsaa føler dette, fremgik blandt andet deraf, at man fra Pays de Waes havde indført den Maade at træde den tilsaade og afharvede Jord med Fødderne og det endog temmelig store Arealer, en Slags Tromling, der er saa besværlig og kostbar, at man sikkert ikke vilde have indført den, naar man ikke i sit stille Sind indrømmede, at Tromlingen for en god Kultur i Kempen saa at sige er uundværlig; — men hvorfor anskaffer man sig da ikke som mange andre Steder i Belgien Tern- eller Steentromler, hvilke sidste her faaes forholdsviis meget billigt? — Ja dette Spørgsmaal forblev ubesvaret.

Til at bøde paa de store Redskabers Mangelfuldhed tjener som sagt Spaden, og bruges den end ikke saa meget her som i Flandern, Brabant og Hainaut, saa er der dog ingen Gaard uden at den dog bruges, ei at tale om sinaa Parcellistjer med 1 eller 2 Tdr. Vand, der aldrig bruge andet. Hvor man bruger Ploven, graves dog Jorden i Reglen hvert 7de, 8de eller 9de Aar en 12—16 Tommer dybt, og naar hertil kommer den flittige Rensning med Hypejernet af Kartoffelmarken og Lugningen af Kornet, om der end ikke ved denne anvendes samme Flid som i flere andre af Belgiens Provindsjer, saa er det intet Under, at man trods de daarlige Redskaber finder Jorden i en Kultur og saa velbyrket som ellers kun saa Steder.

Hvad her er sagt om Redskaberne gjælder ubelukkende Agerbruget i de gamle Daser; paa de større, nyopdyrkede Gaarde finde vi derimod baade bedre Plove, Harver og Tromler, desuden Undergrundsplove og Kultivatorer, og endelig en Mængde af de nyere engelske, franske og amerikanske Maskiner; for blot at nævne eet Exempel, vil man paa Baronesse Gysseghems Gaard i Nærheden af Portel kunne finde Maskiner til Tærskning, Rensning, Koesfjæring, Diefageknusning, Haf-

kelfeffjæring, Koevadffning og desuden en Kornmølle, alt drevet ved en 8 Hestes Dampmaskine. Have de andre Nybyggere end ikke saa fuldstændig et Maskinapparat, saa søge vi dog aldrig forgjæves hos nogen af dem efter gode Redskaber.

I Kempen, saalidt som i de fleste andre Provinde af Belgien, finder man et ordnet regelmæssigt Sæbskifte, og Landmændene svarede med en vis Forundring, naar vi spurgte derom: „Nei, vi dyrke naturligviis det, som hver enkelt Stykke Jord særlig egner sig til“. At dette under een Betingelse er den eneste rigtige Drift paa Jorder, der ere af en saa lille Udstrækning, hvor Oversigten altsaa er saa let, og hvor Arbeidskraften er saa rigelig, at den systematiske Orden og Gang i Agerbruget, som man med Rette betragter som en Nødvendighed i de større Gaarde, ikke behøves, er uomtvisteligt, men at denne ene Betingelse maa stee Fyldest, hvis ikke den ubundne Frihed skal blive til Fordærv, er ogsaa vist. Landmanden maa i Virkeligheden vide, — ikke eengang for alle, men hvert enkelt Aar, hvad hvert enkelt Stykke Jord egner sig til; han maa med andre Ord ei nøies med at vide, at denne Jord særlig er Rugjord, denne særlig Bygjord o. s. v., da selv den meest udprægede Rug- eller Bygjord nægter at give Rug eller Byg efter færre eller flere Aars Forløb ved en fortsat Dyrkning dermed, naar altsaa Fordringerne til Jorden ere eenfaldige. Han maa derfor nøie holde Kontrol med hvad Jorden i de forløbne Aar har ydet, og først efter ogsaa at have taget Hensyn dertil bestemme, hvad den skal give. Men det er herimod, at Kempebonden som oftest synder; — den Vexling af Planter, som saa meget vilde fremme Udbytten af Jorden, synes han næsten endnu ei at have faaet Diet op for; — det er navnlig den idelige Rugdyrkning, ofte gjentaget flere Aar efter hinanden, der er Hovedfeilen i hans Drift; thi hvorvel Rug bedre end de fleste andre Kulturplanter kan taale en sliq Behandling, saa skal det dog strax vises, at ogsaa den lider betydeligt derunder.

Tage vi nemlig, — da det er umuligt at opgive noget bestemt Sædfliste, og vi paa den anden Side ønske at give Læseren et Billede af den Maade, hvorpaa Jorden benyttes, — de statistiske Beretninger og heraf sammendrager Optegnelserne for de 2 Arrondissementer Turnhout og Maeseyck, der som sagt nærmest kunne siges at repræsentere Kempen, saa udgjør Areallet af disse ialt 338400 Tdr. Land, hvoraf de 152000 Tdr. henligge som uopdyrket Hebe, de 39300 Tdr. som Skov, for største Delen meget ung, og kun de 147100 Tdr. Land ere opdyrkede eller benyttes som Græsgange og Enge. Af de 147100 Tdr. er da:

1,6	pEt.	dyrket med	Hvede,
36,4	"	"	"
1,5	"	"	"
8,9	"	"	"
6,0	"	"	"
6,4	"	"	"
2,1	"	"	"
			Spergel til Frø, Esparcette og andre
			Grønsfoderplanter,
4,6	"	"	"
7,6	"	"	"
			Handelsplanter (1,5 pEt.), Urter,
			Viffer, Kunkelroer, Raal, Rjøsken-
			haver og Frugthaver,
24,9	"	"	"
			Græsgange og Enge,

Desuden tages der en Efterafgrøde af:

Turnips paa 7,1 pEt. af Jorden

Gulerødder " 2,1 " " "

Spergel " 17,2 " " "

og desuden Esterslet paa 8,8 pEt. eller paa omtrent Halvdelen af det Areal, der hvert Aar flaaes*).

*) Det er interessant hermed at sammenligne Jordens Benyttelse i det af Danmarks Amter, der meest kan lignedes med Kempen, — Ringhøbing Amt. Forholdet mellem benyttet og ubenyttet Jord er omtrent det samme begge Steder: i Kempen 43,5 pEt. af det Hele, i

Vi see altsaa, at over $\frac{1}{3}$ Deel af Jorden bærer Rug, og fraregne vi Engene og Græsgangene og blot holde os til det besaaede Areal, saa benyttes næsten Halvdelen af dette (48,5 pCt.) alene til Rug, — ja i mange Egne tages der Rug i langt over Halvdelen af Jorden. At Udbyttet derfor ikke bliver, som hvor den kommer sjeldnere igjen, er uomtvisteligt og godtgjøres ogsaa ved Erfaringerne fra de Gaarde, hvor man har en fornuftig Vexling; thi medens man der under iøvrigt samme

Ringkjøbing Amt 46,1 pCt. Men Benyttelsen er høist forskjellig; fraregnee nemlig de 89970 Tdr. Land, der i Ringkjøbing Amt hen= ligge som Overdrev og Fælleber til Afgræsning, benyttes af de øv= rige 285075 Tdr. Land

640 til Hvede	eller 0,2 pCt.
29280 „ Rug	„ 10,3 „
18870 „ Byg	„ 6,6 „
38450 „ Havre	„ 13,5 „
4920 „ Boghvede	„ 1,7 „
4610 „ Kartofler	„ 1,6 „
5210 „ Spergel og Grønføder	„ 1,8 „
6270 „ Kløver	„ 2,2 „
275 „ } Handelsplanter (0,04 pCt.) }	„ 0,1 „
170880 „ } Urter, Biffer og Kobrugter }	„ 60,0 „
5670 „ Brak	„ 2,0 „

Kempen altsaa $3\frac{1}{2}$ Gange saa megen Rug,
 $3\frac{1}{2}$ Gange saa mange Kartofler,
 $3\frac{1}{2}$ Gange saa megen Boghvede
og dobbelt saa megen Kløver som Ringkjøbing Amt,
og dette derimod $4\frac{1}{2}$ Gange saa meget Byg,
 $\frac{1}{2}$ Gang saa megen Havre
og $2\frac{1}{2}$ Gange saa megen Græsgang og Engslet som
Kempen.

I Kempen altsaa nærmest de Kulturplanter, der tjene til Menneskets Føde (Rug, Kartofler, Boghvede), og Planter, der tjene til Kvægets Fodring paa Stald den største Deel af Aaret. Derimod intet Korn til Udsøfjel, — Manglen paa Veie og det fuldkommen rigtige Princip, at paa saadan Jord skal al Nettoudbyttet af Jorden passere Dyrene, forbyder dem at dyrke mere Byg eller Havre, end de benytte til eget og Hestens Forbrug.

Forhold almindeligt regner et Udbytte af 13—16 Fold Rug, maa man de andre Steder i Reglen nøies med 6—7 Fold.

Dette iøvrigt høie Udbytte af en saa let Sandjord som Kempens, vil allerede give Læseren en Forestilling om Jordens Frugtbarhed, ikke fremkalbt ved den ordnede Drift eller de gode Redskaber, men saa at sige udelukkende ved Gjøbningen, der gives til hver Afgrøde, og efterstaaende Tabel, ligeledes et Ud- drag af de statistiske Beretninger, maa nødvendigviis forbause ved det Udbytte, som kan føres hjem fra en saadan Jord. I de nævnte 2 Arrondissementer høster man nemlig i Gjennemsnit:

6,1	Ld. Hvede	pr. Ld. Land.
9,7	" Rug	" " "
14,2	" Byg	" " "
17,0	" Havre	" " "
12,5	" Boghvede	" " "
116,7	" Kartofler	" " "
2617	Pd. Spergel	" " "
3838	" Enghø, ofte taget i to Slet.	
20847	" grøn Kløver.	

Naar vi undtage Hveden, der jo heller ikke egner sig for Jor- den, og hvoraf der derfor heller ikke dyrkes mere, end at Beboerne kunne faae en Hvedekage til den store Kermessefest, saa er der ingen af de andre Kornsorter, der forholdsviis give et saa ringe Udbytte som Rugen, — og hvad anden Grund vel dertil end den altfor hyppige Gjenkomst; thi Jorden egner sig af Naturen særlig til Rug, altid gives en rigelig Gjødsling, Kompost og Guano, undertiden endnu en Obergjødning om Foraaret, og at skaffe sig god Sæderug og stadig forfriske den ved at hente fra andre Steder forsømmer Kempeboen aldrig*),

*) Ja, nogle Steder er dette næsten bleven som en Mani, man forfrister sin Gaasæd hvert Aar, og dette burde dog være unødvendigt, thi Jord og Planteart passe saa godt sammen, at det burde være mange Aar, inden denne udartede, — — men ogsaa dette er et Deviis paa den altfor hyppige Gjenkomst af Rugen, — derfor lykkes den ikke,

— fort sagt, han pleier sin Rugmark med Omhu, og dog lykkes den forholdsviis daarligst.

Af Byg produceres kun $\frac{1}{2}$ Td. for hvert Individ, men Udbrifning er ogsaa en Karitet, der kun smages i Høstens Tid og om Søndagen, den øvrige Tid af Aaret er det stadig Kjørnemælk, der maa slukke Tørsten. — Den aarlig høstede Havre giver omtrent hver Hest i Kempen 30 Tdr.; det er ubelukkende den hvide Havre, og den saaes tyndt, kun 1 Td. pr. Td. Land i Mødsætning til flere andre Egne i Belgien, upaatvileligt fordi Kempebonden ved Havren lægger den meste Vægt paa at skaffe sine Heste en god Kjerne, og strøer Halmen op, medens Havrehalmen mange andre Steder enten med eller uden Kjernen fodres op.

Man vil have lagt Mærke til, at Kartoffelavlens er meget stor, over 11 hundrede tusinde Tdr. om Aaret for de 2 Arrondissementer; det er deels fordi Kartoflen ved Siden af Rugbrødet og Kjørnemelken faa at sige udgjør Befolkningens Hovednæring, deels fordi en ikke ringe Mængde fodres op til Kvæget. Man vil ogsaa have lagt Mærke til, at Udbytten pr. Td. Land er meget stort, — det er fordi ingen Plante behandles med en saadan Omhu som netop Kartoflen. Vi have allerede nævnt, at Kempebonden laver en særlig Kompost til Kartoflen, en virksom Kompost, hvoraf han giver 150—180 1 Hestes Karrelæs pr. Td. Land, der udspredes i Juren enten før eller efter at Kartoflen er lagt. I sidste Tilfælde kommer den altsaa til at dække Knoldene, og dette vil man have fundet navnlig i tørre Aar at have virket bedst. Man hypper næsten aldrig, men skuffer og renser godt, og det er rimeligt nok, at Hyppningen ofte kan gjøre mere Skade end Gavn paa en saadan Jord, hvor det navnlig gjælder om at bevare den Smule Fugtighed, som den tørre Sommervind ellers let vilde

som Landmanden venter, han bliver utilfreds og troer, at Feilen ligger hos Saafæden, medens det netop er ham selv, der foraar-sager den.

blæse ud af Jorden. Det er udelukkende tidlige Sorter, man dyrker, da man mener, at disse bedst undgaae Sygdommen.

Men Omhuen, som den lille Parcellist viser sin Kartoffelmark, er dog endnu langt større, hvilket iøvrigt er naturligt; thi paa den beroer det jo, om han skal kunne mætte alle de smaa Munde, naar Vinteren kommer; hele Familiens Existens er jo paa en Maade knyttet til den. Der bliver da ogsaa fredet og pleiet om hver enkelt Plante, og er der en eller anden, der staaer i Stampe eller seer lidt sygelig ud, blive alle Midler udtænkte for at hjælpe den frem. Han lægger naturligviis Kartofflen efter Spaden; enten graver han en lang Fure og lægger Kartofflerne her sammen med den Kompost, som hans Kone og Børn møjsommeligt have pillet sammen paa Veie og Gader, i Grøfter og under Træerne hele det forløbne Aar. Jorden fra den næste Fure kastes da over denne o. s. v. Eller ogsaa graves der Huller, Kartofflen og Komposten lægges heri og den opgravede Jord fyldes efter — dog ikke alt —, en lille Hulning i Jorden maa der være over hvert Kartoffelsted; deels vil jo da Regnvandet i Begyndelsen fortrinsviis søge herned, og deels bliver det, naar han ved en senere Rensning jævner Jorden ned om den unge Kartoffelplante, en Slags Hynning, uden at Jorden bulkes op, og uden at han altsaa behøver at frygte en Udtørring. Henimod Slutningen af Juni laver han en Slags flydende Gjødning af Affald fra Huset og Saltlage, fylder det i Tønder paa Trillebøren og fører den ud til sin lille Kartoffelmark. Her danner han da med en dup Plantepind et lille Hul ved hver Plante, og af en stortudet Leerkrulle tildeler Konen nu hver Plante dens Portion.

Kartoffeldyrkingen er gammel, den kjende de, derimod have de intet rigtigt Greb paa at dyrke de andre Rodfrugter. — Topinambour have været forsøgte en Deel, men ere atter forladte. Runkelroer, der med mere Omhu godt vilde kunne lykkes paa de bedre Jorder og der give et større Udbytte til Kræget end Kartofflerne, ere kun lidet udbredte; Beboerne have ingen Tillid til dem, offre derfor ei en heel Sommer til dem,

men planter dem ud i de tidligst ompløiede Rugstubbe; dog vilde de endog paa denne Maade give lidt, naar man ikke saa tidligt og gjentagende begyndte at pille Bladene af; thi, — som Forsøg paa Landbohøiskolen foretoget har noksom godtgjorde, — saa er det navnlig i den sidste Deel af Væxtperioden, at Kjerne tiltage noget betydeligt i Masse; men afriver man dem Bladene, Værkstedet, hvor Luft, Lys og Varme skal paavirke og omdanne de optagne Næringsfaster til organisk Stof, saa de kunne indlemmes som Dele af Planten, saa standses naturligviis ogsaa dermed Stofforandringen og Plantens Væxt. Rutabagaer behandle de paa samme Maade, og at den derfor heller ikke giver noget Udbytte, er indlysende.

Kun Turnips og Gulerødder lade sig tage som Efterhøst med nogen Fordeel, og at deres Dyrkning derfor ogsaa er meget udbredt er ovenfor viist (9—10 pCt. af Jorden). Turnipsen er især gammel dyrket i Kempen; men det skal dog først være i den sidste Snees Aar, at den rigtig lykkes; tidligere blev den meget forsømt; nu pleies den derimod med Omhu. Det er altid i Rugstubben, at den saaes; aldrig saa snart er Kornet høstet og sat i Hob midt paa Agrene, før Kompostudkjørselen og Pløiningen begynder, og Marken besaaes med Stubroer og i Reglen et Par hundrede Pund Guano saa hurtigt som muligt. Det er nemlig en fast Regel, at den maa være saaet inden Lieb Frauentag (den 15de August), hvis den skal give noget ordentligt Udbytte. Ved Udthunding, flittig Rugning og Skufning søger man at fremme Værten og henter sig da i Reglen et Udbytte af 40 Tdr. Turnips pr. Td. Land foruden Toppen i Begyndelsen af November. Men der er ogsaa en anden, og som det synes meget praktisk Maade, hvorpaa de dyrke Turnipsen. Den saaes da først i Slutningen af August og bliver staaende Vinteren over i Jorden; — i Begyndelsen af Mai, nogle Dage før Blomstringen, begynder man Optagningen og vedbliver nu med denne, mens Blomstringen varer, indtil henimod Slutningen af Mai. For at forhindre Stænglerne i at blive for træede og faste, og desuden ogsaa for at

komme til at lægge Baarsæden i Tide, optager man dem ofte alle (Turnipsen) paa een Gang, binder dem i Bundter, og sætter disse opreist i en fladvandet Bæk eller Grøft, for at bevare dem friske og saaledes have Brug af dem i længere Tid. Hvad dette er for en Hjælp paa en Tid, da man har allervanføseligst ved at skaffe noget Grønt til sin Besætning, og da netop en Tilblanding af Grønt som Overgangsfoder er saa ønskelig, behøver vel neppe at fremhæves.

Det er meget vanskeligt at sige, hvad det er for en Slægt Turnips, der almindelig bruges; thi hvor stor end Forvirringen og Upaalideligheden i Reglen er i al Frøhandel, er den dog størst i Rodfrugtsfrøet og af dette vitterlig igjen i de forskjellige Turnipsarter. Frøhandelen er desværre for en stor Deel i Hænderne paa Folk, der mangle ethvertsmønstret Kjendskab til den, og derfor ogsaa ofte imod egen Villie komme til at narre Konsumenterne, — vi sagde desværre, men burde egentlig sige heldigvis, — jo værre, desto bedre, — desto før maa man haabe, at Folk overvinde denne uforklarlige Uvillie mod selv at tiltrække deres Frø, hvilket dog er og bliver det eneste rigtige. Iøvrigt er det vist navnlig Norfolk-Turnipsen og den runde skotske Turnips, der bruges; der er ogsaa een, der gaaer under Navn af den flanderste Flafteturnips, men den er neppe kjendt i Danmark.

Som sagt tages ogsaa meget ofte Gulerødder som Efterhøst. De saaes da i Rugen, eller de faa Steber, hvor man dyrker Kaps, i denne, enten før eller efter Vinteren, saasnart Frostene er af Jorden, helst paa et let lille Sneelag, der er ved at smelte bort og synke i Jorden. Naar Rugen eller Kapsen er høftet, oprykkes Stubbene, der da bruges som Strøelse til Komposten, Gulerødderne luges undertiden gjen-tagne Gange og give da omtrent samme Udbytte som Turnipsen.

Men af alle Efterhøstplanter for Kempens Bedkommende er der dog ingen, der kan maale sig med Spergelen, hvortil Jorden saa særlig egner sig. De ovenfor meddeelte Tilstørrelser

ville allerede have sagt det; 17,2 pCt. af Jorden om Efter-
sommeren, — det maa give Landskabet et eiendommeligt friskt
Udseende i de gulnede Efteraarstage, — og desuden har alle-
rede tidligere paa Sommeren 2,1 pCt. baaret Spergel, nemlig
den, der bliver faaet i Slutningen af April til Frøhøst; —
ialt giver altsaa $\frac{1}{2}$ af Jorden Spergel hvert Aar, og det et ret
godt Udbytte, over 2000 Pd. pr. Td. Land; er dette end ikke
nogen stor Vægt, — den er jo altid lille af Spergel —, saa
er det paa den anden Side det meest yndede Foder, man kan
byde Kæerne, — de give til Erstatning rigelig og fløderiig
Mælk, som leverer fiint og velmagende Smør.

Dyrkningen af Boghvede er aftaget en Deel i den sidste
Snees Aar, paa Grund af dens Usikkerhed, skjøndt den, som
viist, giver et godt Middeldudbytte. Dog er endnu Boghvede-
grød en jevnlig Ret paa Kempeboens Bord, og danner en
fjærkommen Afvevling i den idelige Kartoffelspiisning.

Er Belgien end Handelsplanternes Hjem, tilkommer der
dog ikke Kempen nogen Ære herfor. Der dyrkes saa megen
Hør, som bruges i Huset, men intet til Salg. Skal Hør
rigtig lykkes, fordrer den megen Lugning, og dette styer Kempe-
boen; der er i saa Henseende en mærkkelig Forskjel paa Be-
folkningen paa begge Sider af Scheldesfloden, — tilhøre Kem-
pen, hvor man høist nødig vil luge, tilvenstre Pays de Waes,
hvor man luger tidlig og silde. I de sidste Aar er der da og-
saa hvert Foraar draget nogle unge Folk fra det sidstnævnte
Sted ind i Kempen, have leiet et Stykke Jord til en Høraf-
grøde, og ere efter Høst vendte tilbage med hele deres Høravl,
for i Hjemmet om Vinteren at bearbejde den; ja, endog heelt
ind til Turnhout have de fundet Bei, — en Miilsvei fra
denne By saae vi saaledes ei mindre end 27 Tdr. Land i
Samling, som nogle driftige Folk fra hiin Side Schelde havde
leiet for i Sommer, og besaaet med Hør. Tilfids vil vel
ogsaa Kempeboen saae sin Ulyst overvundet; thi det er en
Kultur, der betaler sig, naar man har en saa stor og billig
Arbeidskraft som Belgien, og desuden faaer man Jorden godt

renset. — Raps dyrkes kun meget lidt; den saaes altid i Bede i August og implantes i Oktober, i Reglen paa den Maade, at man, samtidig med at man graver Jorden, sætter Planterne ind i den. Hvor det er større Stykker, plantes efter Plov, idet man lægger Planterne sraat paa Juren, og tilbæffer deres Rødder med den næste Jure, — en Maade, som længe har været brugt her, og som jo nu ogsaa for Rodfrugternes Vedkommende i de sidste Aar fra Tydskland er bleven indført og en Deel udbredt i Danmark.

Paa Kløvermarkerne lægger Kempeboen væsentlig Vægt, og pleier dem rigeligt med Kompost; thi fra denne er han jo en lang Tid af Sommeren udelukkende henviist at hente Staldfoder til sit Kvæg. Det er udelukkende Rødkløver, af og til blandet med Græsarter (ialt 32 Pund pr. Td. Land); ogsaa lidt Infarnatkløver dyrkes hist og her. Da ogsaa Kløvershyen har begyndt at give sig tilkjende her, har i de sidste Aar Serabellæen faaet en stor og vistnok berettiget Udbredelse. Vel er denne Foderplante, hvis Hjem jo er den spanske Høislette, kun eetaarig, men den giver en stor og god Fodermasse, og den groer i lettere og kalkfattigere Jorder end Kløveren, Luzernen og Esparcetten; den saaes i Juni, og slaaes da i Slutningen af August, Begyndelsen af September.

Endnu dyrkes en Deel andre Planter, men uden nogen synderlig Betydning; saaledes fandt vi i den vestlige Deel flere Steder en Deel Humle, inde ved Hoogstraten paa Dépôt de Mendicité en omfattende Tobaksdyrkning, og desuden opelske en Mængde Huusmænd og Smaafolk et Par enkelte Planter til egen personlige Nydelse. Af Aspargen, der i Kempen finder de 2 Hovedbetingelser for at blive god, — en rigelig Gjødning, der gjør den stjør, og en vandet Jord, der holder den lys og hvid, udføres der en Deel til de store Byer. Og endnu en Plante, — Biinstokken, Sydens Barn, kan Kempen fremvise, rigtignok kun paa et Par Tdr. Land; er Vinen end god, saa svarer den dog neppe Regning, thi Viinhaverne fordre meget Arbeide og megen Gjødning, og ere dog høist usikre

i dette Klima. Desuden er det kun under Munkenes Hænder i de rige Klostre ved Westmalle, Averbode og Tanagerloo, at man finder den, — en kirkelig Befaling skal nok foretrække til Alterviin den, for hvis Reenhed og Egthed der kan indestaaes. I Middelfalderen skal Vinen være dyrket overalt i Belgien, og i gamle historiske Dokumenter om Landsbyerne er der ofte Tale om Viinhaverne. Nu er det kun for Morstab eller Kuriositet, man hist og her finder en lille Viinhave dyrket, og Udbyttet deraf er da ogsaa meget ringe, kun 4—500 Potter pr. Td. Land. Kun i Omegnen af Luik og Huy ved Maas's Bredder finder man større Viinmarker, ialt nok omtrent henimod 300 Tdr. Land; her drives de for Indtægtens Skyld, passes godt, gjødes rigeligt, og Middeldybbittet er da omtrent 9—1100 Potter pr. Td. Land. Selv en riig Høst forslaaer jo dog kun lidt til at dække Belgiernes Forbrug, — aarlig konsumere de over 8 Millioner Potter Viin.

Bed de fleste Daser findes Enge; enten er det en lille Aa eller Bæk, der slynger sig forbi, og hvis Bænde da benyttes til langs de flade Bredder at skabe Eng, eller er det en større Lavning i Terrainet, hvor Grundvandet giver den for Enggræsset nødvendige Fugtighed. Uomtvisteligt er det, at disse større og mindre Engpletter have dannet Grundlaget for Daserne, at det kun er støttende sig til dem, at Landmanden har turdet tage fat paa det besværlige Arbejde midt i Heden at begynde et Agerbrug, at skabe en frugtbar Dase ud af det fattige, lhynggroede Sand. Intet Under da, at det er med en vis Veneration Hedeboen betragter sine Enge, der er gaaet i Arv fra Fader til Søn i mange Led, intet Under, at han betragter den som en riig Belgjører for sine fattige Børn deroppe paa Agrene, og som han derfor ogsaa maa passe at staae paa en god Fod med; — hvert Aar, 1 eller 2 Gange, bringer den jo ham en riig og velkommen Gave af godt og nærende Enghø, tilfammen en 4000 Pd. fra hver Td. Land, — og hvert Aar viser han samvittighedsfuld sin Erkjendtlighed i Form af en 100—200 Karrelæs Kompost. Det bebrei-

des derfor ogsaa haardt, hvor man forsømmer sine Enge enten med Gjødfning eller med Udgrøftning, naar de ere sumpebe, ikke at tale om det Plynbringsystem, der bruges langs Lille Nethe, og som bestaaer i, at man, da man meget vanskeligt kan skaffe sig Brændsel, hvert 8de eller 10de Aar afstræller en 3 Tommer tyk Grønsvær, for tørret at bruge den som saadant; — men dette er rene Undtagelser og straffer sig da ogsaa snart, først med Engens Udelæggelse, idet den kommer til at ligge for lavt, og saa, som en Følge af det første, med Gaardens Tilbagegang, det Heles Opløsning.

Lad os nu da følge Bonden hjem i hans Gaard og see, hvorledes han videre benytter og omformer Markens rige Afgroede. Det ligner ikke en dansk Bondegaard med dens 4 sammenbyggede Længder, en Bygningsmaade, som maastee er uskonomisk, men som Hensyn til Vind og Veir dog gjør mere berettiget i Danmark, end den vilde være de fleste andre Steder, — og som i hvert Fald synes os at have noget eiendommeligt hyggeligt ved sig. Medens i de danske Landsbyer, hvor Gaardene som et afrundet Hele ligge indesluttede mellem Vængget, og kun de mellemliggende Smaahuse for Dagleiere og Huusmandsfolk ere rykkede frem til Bygaden, for at der kan høstes saa megen mere Nytte af den lille Have bagved, — medens Alt der beholder sit landlige Præg, faae derimod her i Belgien, hvor Alt er sammenklynket til en tætbygget Gade, det Hele noget koldt, noget kjøbstabsagtigt. Dette gjælder ogsaa om Kempen, men mindre end ellers; hist og her trænger en lille Have sig frem til Gaden, en Tjørnehække eller nogle mægtige Lindetræer ere plantede foran Hujene, — kort sagt, noget Grønt blander sig mellem disse, det Hele faaer derved ligesom mere Luft, aander friere. Heller ikke er det som ellers i Belgien det maastee mere standsmæssige, men hverken saa smukke eller fordeelagtige Steentag, — nei, Nødvendigheden, Mangel paa Veer til Tagsteen, har henviist Kempeboen til Straatag, og Fornuften har sanktioneret det, det skjærmer, baade

Sommer og Vinter, Kvæg og Foder mod Veirets Værling og Paavirkning.

Laden danner undertiden en Længde for sig selv, men er nu som oftest for lille til at rumme den hvert Aar voksende Afgrøde; man maa altsaa tye til Stakke, og naar man kan sætte disse saa rundt og godt, som Bonden her, saa behøver man ei slynderligt at frygte de regnfulde Efteraarsstorme.

Alt det Øvrige indesluttet i den anden Længde; — i den ene Ende Behoøfsleilighed, et Par Værelser, og et stort flise- lagt Rum eller Kjøkken, hvortil alle Huusarbeiderne ere henlagte, og hvorfra en stor Dør fører lige ud til Stalden. Største Delen af den ene Side af dette Arbeidsrum indtages af det store Ildsted, over hvilket man finder den gigantiske Kobberkjedel, hvori Kvægets Foder koges, ophængt paa en Slags Egefran, der er fastgjort til en opretstaaende Stolpe ved Ildstedets ydre Kant. Naar da Fodertiden er kommen, dreier Stolpen sig paa sine Tapper, og fører derved paa sin mægtige Arm Kjedelen med den kogte Foderblanding, som ingen Menneſtearm ſkulde kunne bære, gennem den store aabnede Dør lige ud til Fodergangen, hvorfra da Fordelingen i Steentrykberne let gaaer for ſig. I diſſe 2 Rum, Stalden og Kjøkkenet, færdes man tidligt og ſilde; thi Kvæg et røgtes og pleies med en Omhu, ſom ikke er almindelig, og det er paa Stald hele Aaret eller i al Fald med Undtagelſe af et Par Efteraarsmaaneder, da det, hvis man ikke har Foder nok, kommer i Tøier paa de ſlaaede Græsmarker eller Spergelmarkerne et Par Timer Morgen og Aften. Dette gjælder om det ſtore Kvæg, om Malketøerne, men beſuden findes i de allerſte Gaarde en Deel Tillæg; — en Gaard paa 16—18 Tdr. Land, hvoraf man forholdsviis finder mange i alle Landsbherne, holder i Reglen foruden 8—9 Malketøer, en Heſt, et Par Sviin, undertiden en Stud og beſuden 5—6 Stkr. Ungkvæg og Kalve. Dette Tillæg er i Reglen ude den ſtørſte Deel af Sommeren, ſaaſnart en ſlaaet Græsmark eller ſligt kan blive aabnet for dem. Men iøvrigt er Fodringen i Marken det Uvæ-

fentlige; det er den i Stalden, der særlig fængsler vor som Kempeboens egen Opmærksomhed.

Har det kostet Flid og Arbejde fra de lette Sandmarker at skaffe Foder tilhuse, saa maa det ikke ødsles med, hver Smule maa gives Dyrene paa en saadan Maade, at den fulde Nytte drages deraf. Og det er her ligesaafuldt som ved Gjødningens Behandling, at man beundrer Kempeboen som en praktisk Chemiker, der bevæger sig i sit Laboratorium, Stalden og det tilstødende Kjøkken, med en Sikkerhed, som borger for, at de chemiske Processer, hvormed han syssler, skulde give smukke Resultater. Han har neppe engang hørt Ordet Agrikulturchemi, og dog gjør han netop her det, som denne Videnskab tilraader. Ligesom den ovenfor fordoømte i al Fald en udelukkende Benyttelse af eenfaldige Midler, fordi Planten stiller alsidige Fordringer, saaledes ogsaa her, — Dyret stiller flersidige Fordringer, een Slags Stoffer har det særlig Brug for til Landedrættet, en anden til Kjødets Dannelse, til Melkens, til Flødens, til Fedtets, til Benenes Dannelse o. s. v.; — derfor, — giver man en eenfaldig Føde, saa lider Dyret enten Nød i den ene eller anden Retning, og lader en Mængde af den gaae ubenyttet gennem sig. Dette har ogsaa Erfaringen for længst sagt Kempebonden, og derfor finde vi i Krybben en Blanding af Hø og Halm, Kartofler og Roer, Rug og Boghvede, Oliefagemeel, Avner, Kaalblade, Spergel o. s. v. Men ikke nok hermed, ligesom Videnskaben paapeger Nødvendigheden af at tilberede Foderet for at lette Dyret Fordøjelsen, saa at saa lidt som muligt af det skal gaae ubenyttet bort, saaledes har ogsaa Erfaringen, — gaaet i Arv fra Fader til Søn, — sagt Kempebonden: intet Foder til Kvæget uden at det er kogt, ellers spilder Du det, — og desuden: giv ei Foder mere end 3 Gange om Dagen, Dyret maa have Tid til at tygge Drøv, det har det godt af; — ja, sikkerlig, for det nytter kun Foderet halvt, naar man ved en idelig Fodring hindrer Drøvtygningen. — „Nød bringer nogen Kvinde til at spinde“; — hvad Landmanden paa den frugtbare Jord og

med det rigelige Foder endnu den Dag mangensteds har ondt ved at nemme, det har Nøden alt for lang Tid siden lært Bonden ube paa den fattige Hebe, men derfor bringer han ofte ud af sit Videt meget mere end hiin ud af sit Meget, der aldrig rigtig har lært, hvad Nævnet er paa de 2 økonomiske Grundpiller i Agerbruget: Gjødningen og Fodret.

Lad os endnu ved et Par statistiske Data vise Virkningerne heraf.

Paa hver 100 Tdr. benyttet Land findes i

Kempen	50	Stfr.	Hornkvæg
Belgien	37	"	"
Ringkjøbing Amt	21	"	"
Danmark	23	"	"

og Forholdet fremtræder endnu mere skarpt, naar vi blot tage Hensyn til det dyrkede Terrain (altsaa frabrage Overdrev og Fælleder); der findes da paa hver 100 Tdr. Land i

Kempen	68	Stfr.	Hornkvæg
Belgien	48	"	"
Ringkjøbing Amt	27	"	"
Danmark	26	"	"

Altsaa i Kempen, den berhyggede Kempe, Belgiens Hebeland, næsten $\frac{1}{2}$ Gang mere Hornkvæg paa 100 Tdr. Land af den dyrkede Jord end i det øvrige Belgien, — kun Provindsen Luxembourg staaer over den, — og over dobbelt saa mange Stfr. Hornkvæg som i Danmark paa 100 Tdr. Land dyrket Jord. Der kan vel ikke gives Kempeboen bedre Vidnesbyrd.

Og hvad de øvrige Huusdyr angaaer, saa findes der paa 100 Tdr. Land dyrket Jord i

Kempen	6	Heste	33	Faar	15	Sviin
Belgien	11	"	27	"	19	"
Ringkjøbing Amt	4	"	51	"	5	"
Danmark	7	"	40	"	7	"

Hertil kommer endnu i Kempen 11 Geber, i Belgien 4 Geber paa hver 100 Tdr. Land dyrket Jord.

Hestekraften i Kempen er altsaa mindre end i Belgien; dette er jo nu i og for sig en Fordeel, naar man ikke opdrættter Heste til Salg, og det gjør man ei i Kempen; men desuden benyttes i Kempen paa hver 100 Tdr. Land dyrket Jord 6 Trækstude, i det øvrige Belgien kun 3. At Hestekraften, uagtet man saa meget bruger Haandkraften i Kempen, forholdsviis maa være større end i Ringkjøbing Amt med dets store Brakmarker, er jo indlysende.

Faareantallet vil maaskee forbause, thi man skulde jo troe, at Kempen særlig maatte egne sig til Faarehold. Tidligere, da Heberne vare Kommunernes Fællesjorder, holdtes ogsaa større Faareflokke, der den meste Sommertid dreve omkring derude. Nu finder man derimod kun 1 til 2 Faareflokke i hver Landsby, og de affattes mere og mere. Faaret er i Miskerbit hos Kempebonden, det betaler sig ikke at give det godt Foder om Vinteren, naar man ikke kan hyde det en god Græs gang om Sommeren, og det tillader de smaa Arealer ikke, — den første Økonomibetingelse ved Fodret er jo at staldfodre. Af samme Grund aftager Faaremængden ogsaa i det øvrige Belgien og i endnu stærkere Maal. Der fandtes i Aaret

1816 i Belgien	969,630	Faar
1825	—	774,134 "
1840	—	732,640 "
1846	—	662,508 "
1856	—	583,485 "

eller i 40 Aar er Faaremængden i Belgien aftaget 40 pCt.; i Provindsen Antwerpen, hvor en stor Deel af Kempen ligger, med 11 pCt. *).

At Svineholdet maa være stort, er indlysende; thi de to forskjellige Faktorer, der hver for sig fremkalde et stort Svinehold, findes her samlede: en stor Mængde Smaa familier og en økonomisk Meieridrift.

*) Desværre mangler for de første Tællinger Angivelser for hvert Arrondissement.

Samle vi sluttelig alle 4 Dyreflasser og reducere til den saakaldte „Kvægstyrke“, beregnet efter den ved sidste Kreaturtælling i Danmark benyttede Reduktion, faae vi, at paa 100 Edr. Land dyrket Jord findes i

Kempen en Kvægstyrke af 85 Stkr.	
Belgien	— 72 „
Ringkjøbing Amt	— 40 „
Danmark	— 43 „*)

For at man kan danne sig et nogenlunde tydeligt Billede om Huusdyrholdet i Kempen, maae vi efter nu at have omtalt Mængden, Kvantiteten, ogsaa kortelig omtale dets Tilstand og Godhed, Kvaliteten, og heri staaer Kempen mærkelig nok forholdsviis en Deel tilbage.

Der er vel neppe noget Land, hvor der holdes saa mange Luxusheste, som i Danmark; — ja hvis vi blot vilde søge disse mellem det Par Kjøre- eller Rideheste, som i Reglen holdes paa de større Gaarde, og hvoraf navnlig de første ofte have saa meget Arbeide, at man kun høist uegentlig kan kalde dem Luxusheste, — saa skalde Tallet ikke blive stort; men med samme, om ikke større Ret, søge vi dem tillige i alle den Masse Bøndergaarde, hvor der holdes 4 Heste til det Arbeide, som 2 godt kunde udføre, hvor man altsaa ødsler med Hestefodret blot for at kunne være standsmæssig kjørende med „Mandens“ egne Kjøreheste og ei med Arbeidshestene, naar Markedet eller Torvedagen drager Folk tilbyes. En saadan Luxus har Kempebonden ei Raad til; man vil indrømme, at 1 Hest til 16—18 Edr. Land, der altid er under Ploven, aldrig hvile, skal have

*) Der er en Deel Forskjellighed mellem den Reduktionsmaade, der er brugt ved de danske Tællinger og ved de belgiske, men i de ovenfor nævnte Talstørrelser er for Belgiens Vedkommende ogsaa den danske Reduktion brugt, saa Sammenligningen er egaliseret.

3 Danmark sættes 1 Stk. Kvæg = $\frac{3}{4}$ Hest = 10 Faar = 4 Sviin.

3 Belgien sættes 1 Stk. Kvæg = 1 Hest = 2 Heste under 3 Aar = 2 Stkr. Hornkvæg fra 3 Maaneber til 2 Aar = 4 Kalbe = 10 Faar = 10 Geber = 6 Sviin.

nok at bestille, og undertiden vel endog for meget, naar den ikke havde en Hjælper i Trækstuden. Undrøs da ei heller paa, at det „Lururiøse“ mangler hos Kempehesten, i Reglen seer den noget medtaget ud, og desuden, dens flade Sider, dens lange Been, dens grove Hoved med et dvastt Øie og som daarligt slutter til den tynde lange Hals, — alt dette bidrager ikke til at danne nogen smuk eller tilshyneladende god Hest. Men den gaaer dog ene for sin Plov, der fordrer 16—18 Lpd. Kraft ved en almindelig Pløining selv i Stubjord, den trækker ene Kærren med de 80 Lpd. Kompost ad den sandede Bei ud i Marken, — og vor Dom maa falde mindre strængt paa den.

Køerne ligne en Deel de hollandske, men ere meget mindre; upaatvileligt er det de hollandske fra de nærliggende Marstjorder, der ved en omhyggelig Pleie lidt efter lidt ere vænnede til den tarvelige Kost og det barskere Klima. Den er haardsjør, regnes ved en ordentlig Fodring *) at give omtrent 3000 Potter om Aaret, og giver ved Fedning et udmærket marmoreret Kjøb. I de sidste Aar er man begyndt at krydse med Durham, navnlig paa alle de større Nybyggergaarde og allerede er det trængt en Deel ud mellem Bønderne, — noget, der bruges, vi fristes til at sige misbruges, mange Steder i Belgien. Det er med en vis Stolthed, at Bønderne pegede paa de mange Halvblods-Durhammer mellem Ungkvæget, bestemte til ad Aare at erstatte de gamle Kempevær; — bare han ei kommer til at fortryde det; vel er Kemperacen ikke noget fortrinligt, men der er saa meget godt i den, og den har nu engang staaet sin Prøve der, saa man vist burde betænke sig 2 Gange, inden man ødelagde den.

*) Rigtig nok et meget vagt Begreb, men Kempebonden bruger naturligviis ei anden Vægt end Haanden, har ei anden Dagbog end Hovedet. I Reglen kan man sige, at foruden det paa Marken høstede Hø, Palm, Rodfrugter og Grøntfoder faaer Kvæget det Halve af det høstede Korn eller Ekvivalent derved i Oliefagemeel eller slikt. De nærmest den hollandske Grændse liggende Daser hente meget Hø inde fra Holland.

Ogsaa Kempefaaret leverer et godt og fiint Rjød, der er meget efterspurgt overalt i Belgien; men, som sagt, Faare-mængden aftager uden netop paa de nyanlagte Gaarde, der jo kun kunne tage en Deel af den kjøbte Hebe under Dyrkning strax, og derfor i Reglen har en Faareflok, der om Sommeren væsentlig søger Føden i Heben; der er det da vel ogsaa, at den henter Rjødets Fiinhed; hvis man brugte en fordeelagtigere og stærkere Fodringsmaade baade Sommer og Vinter, vilde vel „Renoméet“ tabe sig med det samme. Ulden er ikke fiin, og giver i Reglen kun for en 8—9 Mk. om Aaret.

Sluttelig have vi Geberne; — vi skulle ikke her opfaste Spørgsmaalet: Geber kontra Faar; men det er vist, her i Belgien gjøre Geberne en overordentlig Nytte, og det er næsten det af Dyrene, man dvæler ved med størst Deeltagelse. Det er Fattigmandsdyret; uden dem vilde der være mangfoldige Arbeiderfamilier, for hvem Aar kunde gaae hen, uden at de smagte Mælk; de ere for fattige, trods al Flid, til at leie saa megen Jord, at de kunne holde en Ko; derimod en Ged, den er nøjsom, den kunne Børnene dog mætte, naar de staae tidligt op for langs Weiene og Grøfterne i deres Smaakurve at pille noget dugvaadt Græs, og til Erstatning skaffer da dens Mælk den lille Familie en ligesaa sund som kjærkommen Afvevling i den idelige Kartoffelspise. Det er da ogsaa i de Egne af Belgien, hvor Befolkningen er meest sammenpakked, og Udstykningsen som en Følge deraf er drevet videst, eller med andre Ord hvor forholdsvis det største Antal Dagleiere findes, at man træffer de fleste Geber. Hvad Udbytte en Ged kan give, er vanskeligt at sige, kun det kan siges, den sætter Mælk paa den Fattiges Bord og giver Gjødning til det lille Kartoffelstykke i Haven bag Huset, — og det er meget i en lille Verden.

Mælkens Behandling frembyder et Par interessante Momenter i Kempen. Deels laves Smør, deels Ost, men det er ikke som i Holland bundet til nogen bestemt Lokalitet, Smør- og Ostegaardene findes Side om Side. Som alle Flamlændere kjærner man al Mælken, men vi skulle iøvrigt

afholde os fra at have nogen Mening om denne Maade, kun saa meget er en Kjendsgjerning, at Kempe-smørret er fortrinligt, at det med Rette fortjener det høie Ry, der gaaer af det overalt i Belgien; og at dette ikke blot maa stuldes Fodret, men ogsaa Behandlingen, skulle vi strax vise.

Fra gammel Tid af holdes nemlig ikke blot i Byerne, men ogsaa i de allerfleste Landsbyer Smørmarkeder hver Ugedag, hvor Smørret bliver solgt ved offentlig Auktion og hvor Kjøberne ofte langveisfra komme for at gjøre deres Indkjøb, og hvor de bedste Smørleverandører i de større Byer enten selv eller ved Fuldmægtig møde for at gjøre deres Indkjøb til de Huse, der forlange bedste Slags Smør; — alene i Arrondissementet Turnhout er der saaledes forskjellige Dage om Ugen Smørmarked i 41 Landsbyer. Kommunalbestyrelserne eller en af dem beskikket Auktionsholder varetage alt ved Auktionen, veie Smørret, opraae det, og have derfor omtrent 8 ß for hver 100 Pd., hvilket Kjøberen har at betale. Det er udenfor al Tvivl, at denne Salgsmaade, der har bestaaet i Aarhundreder, mere end noget andet har bidraget til at skaffe Kempe-smørret det Navn og nu den Priis, som det har, thi det er ikke blot Pengeinteresser, der ægges ved Salget, det er ogsaa Væresfølelsen; den Mand, der opnaaer den høieste Priis, maa nødvendigviis være den første, Ingen vover at gjøre ham Rangen stridig, de have Alle anstrængt sig for Konkurrencen, han vandt Priisbelønningen, han maa da ogsaa have Hæderspladsen, — ved forøget Anstrængelse kan jeg maaskee selv vinde den til næste Torvedag. Og man drager hjem, Konen staaer i Døren og venter med Længsel at høre Udfaldet; thi i dette Stykke saa fuldt som i noget er Mandens Ære hendes Ære; — og man tager fat igjen, tænkende efter, om dette eller hiint ikke skulde gives i lidt større Mængde i Foderet for at faae den bedst mulige Blanding, om Melken ikke skulde svoles lidt mere, inden Rjærningen begyndes o. s. v. o. s. v.; kort sagt, man bruger al sin Eftertanke i det Små som i det Store, man anspænder sin Opmærksomhed og Flid til det yderste for

værdigen at kunne møde paa næste Torvedag. Hvilken Mod-sætning til en Torvedag hjemme: i Ny og Næ bringes en Brif Smør paa Torvet; men det er for salt, det er laget, daarlig ættet o. s. v.; Rjøberen smager paa det, rynker paa Næsen, og gaaer videre; det gjentager sig 3, 4, 5 Gange, man slaaer af paa Prisen hver Gang; — endelig bliver det folgt, men til den halve eller høist $\frac{2}{3}$ af Prisen, man kunde have hentet, om det havde været ordentlig behandlet.

Det andet interessante Moment, vi skulle paapege, er, at der i Kempen laves en „Eidammerost“, som selv de bedste Kjendere antage for ægte. Om altsaa end Græsgangen kan have nogen Indflydelse, saa er det indlysende, at Behandlingen er Hovedsagen, at den næsten aldeles kan ophæve og afhjælpe de forskjellige Græsganges Indflydelse, det er den og ikke disse, der f. Ex. giver Eidammerosten det særlige Stempel; thi Kempens og Hollands Græsgange ere saa forskjellige som muligt. Mon ikke den saakaldte „danske“ Schweigeroft skulde kunne faae noget mere Lighed med den ægte og da ogsaa mere nærme sig dennes Priser?

Efter nu at have gjort Bekjendtskab med det gamle Agerbrug, Dasebruget i Kempen, vende vi os til Heberne for at see, hvad der i den nyere Tid er gjort for at vinde dem til Kultur igjen; thi, som sagt, vide vi i hvert Fald om en stor Deel af dem, at de i tidligere Aarhundreder have været opdyrkede, have givet rige Afgrøder, næret en stor Befolkning, om hvis Velstand endnu saa meget bærer Vidne, og vi vide, at det var Kampen mellem Hollænderne og Spaniolerne, der atter lagde største Delen af Kempen i Hebe. Desværre kjende vi intet til den Opdyrkningsmaade, som Beboerne ved hiin Kolonisering benyttede sig af, veiledede af Munke og Præster i de mange Klostre; vi maae udelukkende holde os til den nyere Tids Opdyrkninger, der uomtvisteligt danne et af de interes-

fanteste og lærerigste, om end i saa mange Tilfælde høist sørgelige Afsnit af det belgiske Agerbrug.

Lovgivningen har ofte ved Begunstigelser søgt at fremme Opdyrkningen. Første Gang træffe vi dette i et Edikt af Philip II under det spanske Herredømme, af 13de Juli 1572, fornyet 1577 og 1586; men Begunstigelserne vare ringe, og det havde slet ingen Betydning for Kempen. 200 Aar efter, under Marie Theresia, kom Opdyrkningsspørgsmaalet igjen paa Dagsordenen og fremkaldte Forordningen af 25de Juli 1772, ved hvilken nyopdyrkede Jorder bleve fritagne for Skat, selv for Tiende, i de første 30 Aar, og i de følgende 30 Aar skulde de kun betale halv Skat; desuden skulde Heden, der tilhørte Kommuner eller Klostre, sælges paa forbeelagtige Betingelser for Kjøberne, saafremt disse mindst opdyrkede 10 af det kjøbte Terrain. Fandt der derimod ingen Opdyrkning Sted inden 3 Aar efter Kjøbet, faldt Jorderne tilbage til Staten. Denne Forordning vakte stor Modstand, og vel gjordes der i Henhold til den en Deel Forsøg i Kempen; men Mangelen paa Veie, den isolerede Beliggenhed horte fra Landets stærkeste konsumerende Midtpunkt, og endelig den Mangel paa Arbeidskraft og Kapital, som hine Dages hyppige Krige førte med sig, bragte saa at sige alle disse Forsøg til at strande.

Først 25de Marts 1847 træffe vi den næste, den sidste, men ogsaa den bedste Lov angaaende Opdyrkning. Hovedindholdet af den er, at Regjeringen er bemyndiget til at beordre Kommunerne til enten at sælge eller at opdyrke deres Heder, naar den anseer det for rigtigst. Denne Lov, unægtelig ogsaa en Tvangslov, vakte i enkelte af Provindserne stor Brede, „den ruinerer Befolkningen og de fattige Kommuner“, sagde man, og lagde den alle mulige Vanstueligheder i Veien. Men Regjeringens faste Villie banede den vei, Kommunerne lærte snart at indsee, at den var til deres Bedste, og nu lovprieses den af Alle og betragtes som en sand Velgjerning navnlig mod Kempen og Ardennerne, hvor den vakte meest Modstand; — den har

opdyrket Jord, forbedret Beboernes Kaar og bragt Kommune-
kasserne paa Fode.

Følgende faa Talfstørrelser ville nærmere vise dette:

1847 indtog Kommunehederne i Belgien 293413 Tdr. Land, deraf i Kempen*) 144295 Tdr. Land. Af disse er der fra den 1ste Jan. 1847 til 31te Decbr. 1863

Solgt	i Belgien 88746 Tdr. Land	
Bortforpagtet	—	14639 —
Opdyrket af Kommunerne selv	—	1546 —
Beplantet med Skov	—	22273 —
<hr/>		
Salt 127204 Tdr. Land		

Solgt	i Kempen 43659 Tdr. Land	
Bortforpagtet	—	158 —
Opdyrket af Kommunen selv	—	286 —
Beplantet med Skov af do.	—	5350 —
<hr/>		
Salt 49453 Tdr. Land		

Men for at vurdere Betydningen heraf rigtig, maae vi endnu sǔie til, at den i det nævnte Tidrum solgte, bortforpagtede eller selvopdyrkede Kommunehebe benytttes paa følgende Maade:

	Belgien.	Kempen.
Agermark	42215 Tdr. Lb.	4074 Tdr. Lb.
Eng	6305 —	4760 —
Skov	30339 —	15841 —
Bygningspladser med Haver.	418 —	81 —

Tilsammen 79277 Tdr. Lb. 24756 Tdr. Lb.

Af Kommunehederne ere altsaa i de 17 Aar 27 pCt. for Belgiens Vedkommende og over 17 pCt. for Kempens bragte i Kultur; for de private Heders Vedkommende vil vel Forholdet stille sig lige saadan, men der findes ingen statistiske Oplysninger derom.

*) o: Antwerpen og Limbourg.

Det er imidlertid umaadelige Kapitaler, som baade Stat, Foreninger og Private have tabt ved hele den Række af mislykkede Opdyrkningsforsøg, der knyttede sig til Kempens Historie siden sidste Halvdeel af forrige Aarhundrede, og naar man reiser i Kempen, vil det ofte hændes, at Rudsken eller Weiviseren peger ud paa den nøgne Heide og fortæller om de store og kostelige Arbejder, der her bleve udførte for 30—50—70 Aar siden, men hvis Ruiner nu heelt skjules af den brune Læng. Han vil et Par Mil Nord for Antwerpen fortælle om en vis Kommandant i Antwerpen, en Barou de Pfoli, der her har bragt store Summer som Offer paa den utaknemlige Heides Alter; — Beboerne kalde endnu denne Heidstrækning: „Mishagen“. Ikke langt fra Kalmphout vil han fortælle om et Selskab, der tilsidst blev nødsaget til at sælge sine Eiendomme for $\frac{1}{50}$ af det, som det havde offret paa dem. Han vil ved Wartel og Meryplas pege hen paa de store Bygninger og fortælle om de mislykkede Forsøg, som Stat og Selskaber her have gjort; — og vi maae dvæle lidt ved disse; thi deres Historie er af en nyere Datum og af en eiendommelig Art, det er nemlig her, vi finde de store Forsøg paa at opdyrke Heiden ved Kolonier.

Det var et Belgjørenhedselskab i Antwerpen, der 1818 dannede sig for ved 1500 Aktier hver paa 100 Gylben at danne 2 Kolonier, en fri og en tvungen, i Heiden. Under den hollandske Regjerings Bestyttelse og med dens Understøttelse kjøbte man 1822 1019 Tdr. Land Heide ved Wartel og byggede der 129 smaa Gaarde og 4 Centralbygninger, som tilsammen skulde danne 2 frie Kolonier (man havde vist ventet mange, for man numererede dem: Nr. 1 og Nr. 2) og modtage et vist Antal nødblidende Familier. Hensigten med de frie Kolonier var nemlig at skaffe Kommunerne og Fattigforsørgelsen et Middel til at friggjøre sig for det fuldstændige Underhold af Fattige, Forældreløse og Hittebørn, ligesom ogsaa at gjøre det lettere for Godgjørenheden at komme de Fattige til Hjælp paa en Maade, saa at den ikke spildtes. Imod en vis

Sum kunde nemlig Kommuner, Selskaber eller Private erhverve sig Ret til at besætte en af Smaagaardene med en Familie eller ogsaa til her at staffe et eller flere Børn et Hjem.

1823 sluttede Selskabet desuden en Kontrakt med Regjeringen, ifølge hvilken det skulde oprette et nyt Etablissement, bestemt til at modtage 1000 af de sundeste og arbejdsdygtigste Lemmer paa Tvangsarbejdsanstalterne, imod en aarlig Betaling af c. 25,000 Rd. Denne Betaling skulde ydes uformindsket i 16 Aar uden Hensyn til, om Regjeringen lod nogle af Pladserne ubesatte; men efter de 16 Aars Forløb skulde Betalingen bortfalde, og Regjeringen dog stadig have Ret til at besætte de 1000 Pladser. Selskabet købte da 1022 Tdr. Land i Nærheden af Meryplas, opførte en umaadelig Bygning til at modtage alle 1000, og desuden 4 Padegaarde omkring paa Jorden, og i Slutningen af 1825 traadte det i Virksomhed.

Det var store og glimrende Forhaabninger, man knyttede baade til de frie og tvungne Kolonier, men de svigtede aldeles. — Hvorfor? — Ja, derpaa er det vansteligst at faae et bestemt Svar, hvad enten det nu er, fordi man virkelig selv her i Belgien er uklar paa det, eller det er, fordi man nødig vil blotte en daarlig Bestyrelse. At denne har været daarlig, kan der dog neppe tvivles paa, naar man f. Ex. hører, at man ikke var i Stand til selv at bage det fornødne Brød, men købte Brødet til disse tusinde Munde hos Bagerne i Wartel. Men der var ogsaa en Ulempe ved en saadan Anstalt, som man synes at have været blind for; — fordi man kommer paa Landet, er man ikke Landmand, og ligesaa lidt passede denne Samling af daarlige Personer til de landlige Arbejder; Størstedelen af dem vare demoraliserede Kjøbstadsfolk, omreisende Haandværksvende, brødløse Gøglere og slegt, — alle fremmede og ukjendte for de Arbejder, de nu skulde sættes til. Maaskee kunde en skarp og streng Bestyrelse have kuet alle de Instinkter, der naturligt i rigeligt Maal have været i denne som i enhver

Samling af Menneſter, der have tabt Agtelſen for fig ſelv; men den daværende Veſtyrelſe ſynes i hvert Fald at have været for mild; thi — ſom Dienvidner fortælle — der blev mere drevet omkring, funget, ſpillet paa Violin og andre Inſtrumenter, end arbejdet. Og var der mellem Familierne i den frie Koloni ogſaa en eller anden, der ſtræbte fremad med den lille Eiendom, der var den overdraget til Brug, ſaa var dette heelt undtagelſesviis.

Snart maatte derfor de gylbne Drømme begynde at tabe deres blændende Skjær, og 1830 var man allerede naaet dertil, at man begyndte at tvivle, — og Aar for Aar blev Tvivlen meer og meer til Viſhed. Lidt efter lidt ſhynede da Kolonierne hen af fig ſelv og ophævedes tilſidſt aldeles omtrent 1845. Af de 1953 Tdr. Land bleve kun 215 opdyrkede, foruden 72 Tdr. L., der bleve beplantede med Ghyvel, og 731 Tdr. L., der beplantedes med Fyr; altsaa forblev omtrent Halvdelen uopdyrket, og det med en Udgift, der alene for de 14 Aar 1822—36 beløb fig til over 1,770,000 Rd. Nu er ogſaa ſtørſte Delen af den da opdyrkede Jord atter ſkjult under Lyngen.

Dette var det første ſtore Forſøg af denne Art, — det miſlykkedes fuldſtændigt; — lad os nu ſee, hvorledes det gik med det andet; thi i Virkeligheden var hiint ikke ſaa ſnart begravet, før man drømte en ny Drøm af ſamme Art, om end med forſkjellig Dekorations. 1847 begyndte man under Regjeringens Medvirkning at bygge Smaagaarde i Nærheden af en Vandingskanal ved Lommel, noget mere øſtlig i Kempen. Til hver lille Gaard henlagde man 9 Tdr. Land, deraf $\frac{1}{2}$ Vandingseng, $\frac{1}{2}$ opdyrket, gjødet og halvt beſaaet med Rug, og de $\frac{2}{3}$ ſom Hebe, der ſkulde opdyrkes. Diſſe Smaagaarde bleve leiede bort paa 30 Aar og paa meget fordeeltige Betingelſer for Leierne; de første 5 Aar ſkulde de ſlet intet betale, og naar de ſenere betalte en billig Leie og en ringe Amortifation, bleve de Giere af Stederne efter de 30 Aars Forløb. Der ſkulde ſaa vidt muligt vaages over, at de Familier, til hvilke der leiedes, vare dygtige Arbeidere; derfor havde f. Ex. Flamlænderne For-

ret, og desuden skulde saa vidt muligt paasees, at de tillige havde den nødvendige Kapital til at sætte det Hele i Drift. Men disse Betingelser, som den Kongelige Forordning tilraader, har man neppe kunnet sætte igjennem; thi en dygtig Arbejder med nogen Kapital binder sig ikke for 30 Aar til en saa lille Eiendom, og heri maa vistnok Hovedgrunden søges til, at ogsaa dette Etablissement, der iøvrigt syntes saa vel gjennemtænkt, er mislykkedes.

Ogsaa de fleste Selskaber, hvad enten de ere grundede af Gudgjørenhedshensyn, eller paa Pengespekulation, have høstet lige saa ringe Udbytte. Selskaber frembyde unægtelig den Fordeel, at store Kapitaler, der ere en absolut nødvendig Betingelse for Opdyrkning i Kempen, lettere blive bragte tilveie, — Risikoen for den Enkelte er ikke saa stor, — men derimod er der den store Ulempe ved dem, at man ikke hos Bestyreren kan vente at træffe den Selvinteresse, som er en virksom og kraftig Faktor i enhver Bedrift, men dog særlig i et Landbrug, der tiblig og silbig og uafbrudt fordrer hele hans Agtpaagivenhed, alle hans Kræfter. Hertil kommer endnu, at saadanne Selskabers Foretagender i Reglen baseres paa en lettere Grund, at Forarbejderne, Planernes Udcast og Overslag ikke gjøres med den Omhu, som hvor man selv risikerer hele sin Formue, — det vilde være let at nævne en Mængde Selskaber som Exempel herpaa. Der begyndes altid med stor Kraft, betydelige Kapitaler kastes ind i den nye Bedrift, — man kappes om at vise Interesse for den; — Bestyrerens 1ste, 2den, maaskee 3die Beretning er glimrende og lovende, — i den 4de og 5te loves endnu et stort Udbytte, men det vil vare lidt længere, end man havde beregnet, inden det første Forrentningsaar kommer, og Udgifterne indtil da blive noget større; — næste Beretning indeholder allerede en slet skjult Tvivl om et lykkeligt Udfald; — Aktionærernes varme Interesse er forlængst kølnet, — i Stilhed søges nogle Aktier solgte; — det kan ikke holdes skjult, — deres Værdi falder; — Bestyreren fordrer nyt Tilskud, — og maaskee kunde det Hele være reddet, om man endnu havde

havt nogle Tusinder at kaste ind i det, men Tilliden er brudt, Interessen tabt, man nægter Tilskud; — selvfølgelig taler næste Beretning kun om Tilbagegang; — nu er Sagen klar, — Aktionairerne sammenkalbes, der maa realiseres i en Fart for dog at redde noget, inden Tilbagegangen bliver for stor, Dommen fældes, der skal sælges; men til den Slags Eiendomme er det vanskeligt at finde Kjøbere, og der sælges for en Bagatel. — Dette er den korte, men sørgelige Levnetsbeskrivelse, man kan læse ud af hvert Selskabs Protokoller.

Nei! Kapital er uægtelig nødvendig for den, der vil begynde Opdyrkning i Kempen, især Opdyrkning paa den bare Hebe uden et tidligere Afsbrug eller en god Eng at støtte sig til, men den er ikke tilstrækkelig; — for at være en god Landmand fordres en stor Taalmodighed overalt, men dog især i denne Slags Landbrug, og i Reglen er Taalmodighed ligesaa lidt forenet med den Spekulationsaand, der samler Selskaberne, som med den specifik-theoretiske Udvikling, som ogsaa jevnlig har loffet Kræfter ud i Heben for praktisk at bringe deres agrifkultur-chemiste Rundstaber i Virksomhed, og ved dem hurtigere naae et Resultat, end de Opdyrkere, der savnede disse; — ogsaa de blive i Reglen fortvivlede, naar Naturens Gjenstridighed har været ubønhørlig mod deres hurtige Tænkning og Sverer for snarligt at naae et godt Resultat.

Naar vi nærmere skulle beskrive den Maade, hvorpaa Opdyrkingen i Kempen er gaaet for sig i Løbet af de sidste 12 — 14 Aar, siden hvilken Tid den øiensynlig af Fleertallet er udført saaledes, at den vil kunne betale sig, maae vi for Lydeligheds Skyld skjelne mellem 3 forskjellige Opdyrkningsmaader, ofte forenede, men ogsaa ofte selvstændig bestaaende hver for sig: 1. Opdyrkning til Agermark, 2. Engvandingssankæg og 3. Anlæg af Skove.

Opdyrkning til Agermark. At dyrke godt det, man tager under Dyrrkning, — det er den første Grundsætning for Opdyrkeren; Kempebonden har længe fulgt den; Efteraar og Vinter har han opdyrket og gravet et lille Stykke af sin

Hedelod, men aldrig mere end Gjødningsoverskuddet fra den gamle Mark satte ham istand til at gjøde meget stærkt; thi han vidste, uden det kan den tarvelige Afgrøde, jeg vilde høste, ei dække mit Arbeide ved Opdyrkningen. Men herimod er det netop, at de allerfleste Nybyggere have syndet; de have, om vi saa maae sige, i Reglen villet etablere en extensiv Drift, fordi den Tro nu engang har dannet sig saa at sige i alle Lande, at lette Jorder med store Arealer maae drives extensivt, medens i Virkeligheden disse Jorder tildeels fordre en meget intensiv Drift, eller, som tidligere er omtalt, en Sammensmeltning af det extensive og intensive. Nu forstaae Nybyggerne dette, og istedetfor at bryde Hele op i store Masser, besaae det Hele og avle en simpel Afgrøde, der hverken kan betale Opbrydning eller den Smule Gjødning, man maastee har givet, samler man nu alle sine Kræfter om smaa Stykker; — ja det første Aar, for at faae Fodfæste, opbryder man nok med uhyre Omkostninger en 10—20 Tdr. Land; men derefter er det i Reglen kun 1—2 Tdr. Land om Aaret, og man vil neppe i Kempen finde mere end 2 eller 3 Gaarde, hvis opdyrkede Agermark er naaet over 100 Tdr. Land; selv de, der i Løbet af de sidste 12—14 Aar med al Energi og med store Kapitaler have kastet sig over Opdyrkningen, ere i Reglen endnu ikke naaede videre, end at have en 60—70 Tdr. Land under Ploven, men til Gjengjæld bugner disse 60—70 Tdr. Land med den samme Rigdom af Korn som hine gammeldyrkede Dasejorder, og man har næsten ondt ved at forstaae, at dette er lette, i sig selv ufrugtbare Sandjorder, der for kort siden kun bar Lyng.

Atter er det her Komposten og Spaden, der have været virksomme. Den Hedejord, der skal tages ind, affrælles først ganste tyndt, hvis det er gammel Lyng, for i Kostalden at omdanne det Affrællede til Kompost; er det derimod ung kort Lyng, affrælles man ikke. Derefter graves Jorden altid mindst til en Dybde af 22—25 Tommer, som oftest til 29—31 Tommer, og undertiden endnu dybere; saaledes havde f. Ex. en af de ældste og dygtigste Nybyggere vel begyndt som Andre

med 25 Tommer; men Erfaringen havde Aar for Aar raadet ham til at gaae dybere, indtil han i de sidste Aar er naaet til en Dybde af 49—50 Tommer, i hvilken Dybde han netop var i Færd med at grave et større Hødestykke; — dette har for ham viist sig at være den bedste, den oekonomisk fordeelagtigste Dybde. — Man forstaaer næsten ikke Nødvendigheden eller Nyttens af i en Sandjord at gaae saa dybt, og vi skulle derfor blot notere Fakta, idet vi ei driste os til heelt at kunne forklare dem; dog maa der bemærkes, at da der er stor Forskjel paa de øvre noget humusblandede Lag og de nedre i Reglen noget jernholdige, saa er det ikke blot godt at faae de forskjellige Lag blandede, saa Plante i hele sin Roddybde kan finde omtrent samme Jordblanding, samme Frugtbarhed, naturligviis med Undtagelse af det øverste Lag, selve Madjorden, — men det er ogsaa godt at faae det jernholdige Sand saameget som muligt udsat for Luftens Paavirkning, da det jo kun derved mister sin skadelige, næsten giftige Indflydelse paa Kulturplanterne; hvor Jernmængden er saa stor, at den endog binder Sandet til en Ahl, er det jo absolut nødvendigt at faae den op til Luften for at blive ombannet; men hvad her fremtræder som en absolut Betingelse for Plantevæksten, det kan man jo nok tænke sig i hvert Fald at være et Gode, selv hvor Jernmængden er mindre. Altsaa, — er der jernholdig Sandahl, da bringes den altid øverst, men ellers passer man nøie, at i al Fald en Deel af den gamle Hødemuld bliver øverst; har denne en Tykkelse af omtrent 1 Fod, da deles den, det Halve bliver øverst, det andet Halve indblandes i de nedre Lag; har man derimod kun nogle faa Tommer Muld, holdes det Hele øverst. Samtidig med denne Gravning foretages en omhyggelig Planering af Jorden, ja, saa omhyggelig og ofte med saa stor Besvær, at man ei forstaaer, at det kan betale sig, — men enhver Opdyrker betragter det som en absolut Nødvendighed.

Om muligt foretages denne Gravning helst et Aarstid inden den første Besaaing, for at Luften ret kan faae Tid til

at virke; der gjødes da meget stærkt med Kompost, — senere desuden en 3—400 Pund Guano, — pløies og besaaes enten med Spergel, som da afskræsses paa Stykket, hvilket i Reglen sætter Jorder i en hyppelig Gjødningskraft, eller ogsaa med Kartofler, for at have en rensende Afgrøde i Jorden første Gang; derefter tages gjerne Rug; men længere kan man ikke følge nogen bestemt Drift; thi som paa de smaa Gaarde saa ogsaa her paa de store, Driften er fri; man tager det, Jorden bedst egner sig til, og man følger dette med meget mere Omtanke og klarere Indsigt, end vi ovenfor bebrejdede Daseboerne at mangle i dette Stykke.

Paa den her beskrevne Maade foregaaer den allermeste Opdyrkning; dog har man i den sidste Tid enkelte Steder blot opdyrket med Hestekraft, nemlig ved Hjælp af en meget stor dybtgaaende Undergrundsplov; man er der naaet til en Dybde af 24 Tommer, har havt Arbeidet langt billigere, men ogsaa langtfra saa godt; navnlig har denne Maade slet ikke kunnet tilfredsstille, hvor Jorden har været meget jernholdig. En eiendommelig Opdyrkningsmaade ved Corsendorfs i Westkempen maae vi dog nævne, skjøndt den netop er lige modsat den nysbeskrevne. Blot selve Lyngplanterne affstikkes med Spaden, føres i Stalden for at blandes i Komposten. Smalle Agre udstikkes paa Marken, Komposten føres ud, spredes, Kornet saaes i den opløiede Jord, der graves Agerrener mellem de smalle Agre, og med den derved udgravede Jord dækkes Sædekornet. Er det om Efteraaret, er Udsæden Rug, om Foraaret Havre, og i begge Tilfælde lægges ud med Rødkløver. Først naar denne næste Aar er flaaet, pløies Jorden for første Gang og ikke dybt, men Pløiningen bliver dybere Aar for Aar, alt som man bliver istand til at give mere Gjødning. Denne Opdyrkningsmaade har ogsaa givet særdeles tilfredsstillende Resultater, vel at mærke paa de saa Jorder, til hvilke den passer; for den langt overveiende Deel er den derimod uanvendelig. Det er nemlig paa meget lette Jorder, der ikke indeholde Jern, saa de ikke trænge til en videre Udluftning

end den, de alt af Naturen ere udsatte for, og som tillige kun have et meget tyndt Hedemuldslag, altsaa intet at forbedre de nedreliggende Lag med, det er paa saadanne Jorder, at denne billigere Opdyrkningsmaade finder en heldig Anvendelse.

Altsaa see vi, der kan gives Tilfælde, hvor den omhyggelige Bearbejdning med Spaden ved Opdyrkingen ikke er nødvendig; men hvad der derimod aldrig skeer Undtagelser fra, det er den stærke Gjødsning af Jorden, animalsk eller i al Fald organisk, og kun de Nybyggere, der have adopteret Kempebondens store Omhu for Kvægets Fodring og Gjødningens Behandling, mærke Fremgang og kunne gjøre sig sikkert Haab om at naae til en ordentlig Forrentning af deres Penge; dertil er nemlig vist endnu ingen af dem naaet, skjøndt det som sagt er 12—14 Aar siden en heel Deel nye Kræfter toge fat paa Opdyrkingen paa den her beskrevne Maade; — lad nu ogsaa være, at de, der først begyndte, ere naaede frem til omtrent at faae deres Penge forrentede, saa maa det dog indrømmes, at Opdyrkingen i Kempen fordrer en seig Taalmodighed og en stor Kapital. Ved et Par Exempler skulle vi blot antyde de Fordringer, Opdyrkingen stiller til Fodring, til Gjødning, eller med andre Ord til Kapital;

1. En Gaard, paabegyndt 1856—57, 76 Tdr. Land Ager, 14 Tdr. Land Eng, endnu skal 18 Tdr. Land af Heben opdyrkes, Resten beplantes med Skov; 5 Heste (der pløies med 1), 2 Trækstude, 40 Køer, 10—20 Stkr. Ungkvæg, 120 Faar og 10 Fedestude, (2—4 Aar gamle). Manden fodrer alt sit Korn op og kjøber dog 2500—3000 Pund Diefager, i et daarligt Høaar desuden 500—1000 Lpd. Hø; kjøber endvidere 12,000 Pd. Perugano og 14—20,000 Pd. Affald fra Sufferraffinaderierne.
2. En Gaard, kjøbt 1850, opdyrket 108 Tdr. Land; 4 Heste, 8—12 Trækstude, 6—8 Køer, 2 Hold Fedestude om Aaret, hvert paa 120 Stkr. Fodrer saa at sige alt sit Korn op og kjøber dog for 10—11,000 Rd. Hørføfager og Affald fra Runkelroesukkerfabrikkerne om Aaret.

Dette Par Exempler, som vi have valgt, ikke fordi de ere de meest flaaende, thi der er mange af de andre Nybyggergaarde, hvor de aarlige Tilskud udvendig fra forholdsviis ere endnu større, men fordi det i et og alt er to af de bedst og meest oekonomist drevne Opdyrkninger, — dette Par Exempler ville uden Kommentar tilstrækkeligt antyde den Energi og den Kapital, som er saa absolut nødvendig for at bringe nøgne Hedejor der i ordentlig Kultur og Kraft.

At Opdyrkningen nu i Modsætning til de mangfoldige tidligere ruinerende Forsøg synes at ville lykkes, skyldes dog ikke ubelukkende den forceret intensive Dykning af Jorden, som man nu udvikler, der er ogsaa 2 andre Omstændigheder, hvis Betydning det er vanskeligt at vurdere, men som i hvert Fald have udøvet en overordentlig Indflydelse, og vi maae derfor omtale dem lidt nøiere.

Det er ikke mere end omtrent 30 Aar siden, at Kempen var blottet for ethvert nogenlunde godt Samfærdselsmiddel; ikke at tale om Jernbaner eller Kanaler, var der næsten ikke en fast, en makadamiseret eller brolagt Vej; man levede altsaa sit eget Liv derinde, tænkte sjældent paa at producere til Udsørsel, og Priserne paa Jordens Produkter vare derfor meget lave, 15 Mk. — 3 Rbl. pr. Td. var f. Ex. Rugprisen i mange Aar. I 1816 strax efter Freden, da en Mængde Hænder bleve ledige, lod den hollandske Regjering rigtignok en Landevei paabegynde fra Antwerpen til Turnhout, men først længe efter blev den færdig, og det er egentlig først fra 1836, man er begyndt at forbedre Veiene i Kempen ved, som overalt i Belgien, at brolægge dem. I Fyrretyverne arbejdedes rasst, og 1851 var der trukket Steenveie i de fleste Hovedretninger gennem Kempen. 1844 paabegyndtes den store Kanal, der fra Maas til Schelde i en stor Bue gennemløber Kempen i hele dens Længde, og senere ere 3 Sidegrave stufne ud fra den paa forskjellige Steder. Ogsaa Jernbaner ere flere Steder førte ind i Kempen, saaat det Indre af denne derved ligesom er rykket de store konsumerende Byer meget nærmere. I alt

findes der nu over 92 Mile brolagte Veie, over 30 Mile seilbare Kanaler, over 12 Mile Jernbaner, tilsammen over 134 Mile, hvoraf de $\frac{2}{3}$ ere anlagte i Løbet af de sidste 15—20 Aar deels af Staten, deels af Provindsen, deels af Jernbaneselskaber, og som omtrent have kostet 13 Millioner Rdl., hvilket fordeelt paa hele Kempens Overflade omtrent svarer til 44 Rdl. pr. Td. Land; — unægtelig store Kapitaler, men som upaatvivleligt ville forrente sig, derom hersker der kun een Mening, og tillidsfuldt har man nu atter taget fat paa at grave en stor Kanal igjennem det Vestlige. 1835 var den aarlige Forpagtningsafgift for 1 Td. Land dyrket Jord i Kempen i Gjennemsnit 6 Rdl., i 1846 $6\frac{2}{3}$ Rdl. og i 1856 $11\frac{1}{2}$ Rdl.; man seer altsaa Forpagtningsafgiften er i det sidste Aarti, efterat Veiforbedringerne have fundet Sted, steget 6 til 7 Gange ($6\frac{2}{3}$) saa meget som i det foregaaende Aarti; — og falder nu end ikke hele denne Forøgelse Veiforbedringerne til Gode, saa er det dog umiskjendeligt, at de mægtigt have bidraget til at hæve Agerbruget der. —

Naar man undersøger de Motiver, der levede Regjeringen til at begynde et saa stort og kostbart Arbeide som at grave en 20—30 Mile lang Kanalstrækning gjennem en Landslette med nogle Daser hist og her, saa finder man ikke Eftertrykket lagt paa det nye Kommunikationsmiddel, man derved skaffede tilveie, nei, Projektet lød saaledes: Fra Maas lede vi gjennem en Kanal en Deel Vand til Schelde, underveis ledes det ind over de nærmest liggende Marker, og søger efterat have frugtbargjort Jorden gjennem denne tilbage til Kanalen, for atter længere nede at virke paanh; ved Vand skabe vi Græs, ved Græs Kvæg, ved Kvæg Gjødning, og ved Gjødning alt det, vi kunne ønske os; paa den Maade skabe vi 45000 Tdr. Land frodig Eng som et Bælte gjennem Kempen, og Opdyrkningen af denne er sikret. — Man havde aabenbart hørt Rhygterne om Vandets Undervirkninger paa Græsvegetationen andetsteds, Rhygter, som for en halv eller heel Snees Aar siden fortunlede og blændede Alle, og som endnu kan forvirre mangt ellers

ei let bevægeligt Gemyt, bringe mangen ellers æbruelig Tankegang til at beffjæftige sig vel meget med Illusionerne om rige, frodiggrønne Græsgange paa en let og mager Sandjord, saa at man tilsidst tager fat, laver sig et saakaldet „kunstigt“ Engvandingsanlæg, og skal nu ret see, hvorledes de stive haarde Lyng- og Svingelarter maae vige Pladsen for de fine, bløde, nærende Græsarter. Det er en parodist Betydning, dette Ord „kunstigt“ har faaet; thi ganske vist vilde det være „kunstigt“, hvis Vandet i og for sig eiede en saadan Trolddomsvirkning. At Engvandingen er et uhyre Gode i Norbitaliens frugtbare Marker, hvor Planterne finde Føde nok i selve Jorden, men hvor de derimod i den tørre Aarstid lide af Tørst og brændes bort af Solen, — at ogsaa Engvandingen er til stor Nytte, hvor Vandet fører en Mængde opstemmede, frugtbare Jordbestanddele med sig, vel at mærke, naar man da har rigeligt af den Slags Vand, — ja, det er jo indlysende nok; men at temmelig fattigt Flovband i og for sig skulde kunne forandre Sandsletter og Lyngheider til grønne Enge, saaledes som man baade i Kempen og andetsteds har villet bilde sig selv og andre ind, det har desværre altfor dyre Værepenge nu lært Folk er en Umulighed.

Kort sagt: Kanalerne bleve gravede, Sidesluser byggede, Folk skyndte sig til Kempen, for endnu at kjøbe nogen Hebe nær Kanalen, inden Jordpriserne bleve altfor høie, Enganlægene bleve udførte, Bedene anlagte, Til- og Afledningsgrøfter gravede, alt hurtigst muligt for at være parat til at tage mod Vandet, naar den store Sluse aabnedes, og Kanalen fyldtes med det mirakuløse Vand. Det kom, — man saae med Glæde og Haab ogsaa Vandene strømme ind og gjenne-
sive sine Enganlæg, — men — men Græsset kom ikke, eller gav i al Fald kun een Afgrøde, rig eller fattig, alt efter den Grundfrugtbarhed, der var i Jorden; iøvrigt var det kun nogle daarlige Græsser og Halvgræsser, der frydede sig i den vaade, men magre Jord. Kun de Enge, der laae nærmest oppe mod Maas, hvor Kanalbandet altsaa endnu ikke havde afleiret

eller tabt alle de opstemmede Jordbøle, kun der gave og give Engene endnu nogenlunde Udbytte.

Vegeiftringen forandrede pludseligt til en trøstesløs Modløshed, og en stor Deel af Engene lod man forfalde og forvilbe, Grøfterne voxte sammen, Sluserne falde ned. Saaledes hengik en 3—4 Aar, og Engvandingen var i en stor Misfæbit. Da begyndte man først at blive klar paa, at naar man ad anden Veie tilførte Jorden Frugtbarhed, saa vilde Engvandingen kunne gjøre Nytte; en Deel toge da fat igjen, lode navnlig hente en Mængde Gadeaffæining fra de store Øyer ad Kanalerne, og ved dette og Guanoen fik de nu ret ordentlige Afgrøder bragte tilveie; men Spørgsmaalet er, om ikke det Arbeide og de Kapitaler, der herved offres paa at producere Græs, kunne finde en mere oekonomisk Anvendelse direkte i Agerbruget. Naar man, efter at have hørt al det Ny, der baade i Bøger og i Tale er gaaet af Engvandsanlægene i Kempen, kommer der paa selve Stedet, forbauses man over baade saa lidt, der er gjort, og den usfle Tilstand, hvori en stor Deel af Engene befinde sig; — istedetfor de 45000 Tdr. Vand Vandingseng, finder man ikke engang 5000, og en stor Deel af disse fortjene ei Navn af Enge. Desuden er der mange Ciere, hvis Enge støde umiddelbart op til Kanalen, men som ei ville trække Vand derfra, skjøndt det intet koster, da det nemlig er saa høist usikkert at kunne faae til Stabighed. Man maa nemlig for Brammenes og Vægternes Skyld altid holde en vis Vandstand i Kanalen, og i Virkeligheden bliver der da kun lidt Vand tilovers for Engene. Vi skulle her gjengive den sidste Rapport af Hovedingenieuren for Engvandsanlægene i Kempen, Hr. Magis, til Indenrigsministeren; den mistrofulde Tone, der gaaer gjennem en Rapport om Arbeider, hvortil den Rapporterende er knyttet med en særlig Interesse, vil bedre end noget andet give Læseren en Forestilling om de saa meget, altfor meget, omtalte Engvandsanlæg i Kempen:

Hasselt, d. 23de Febr. 1864.

„Jeg har den Ære at tilstille Dem den aarlige Udsigt over Engvandingens anlægene i Kempen.

Da intet Nyt har frembudt sig ved Benyttelsen af Vanding i 1863, maa jeg indskrænke mig til nogle almindelige Betragtninger, for ikke at gjentage Enkelthederne i min sidste Rapport.

Engvandingerne, der tilhøre Hr. de Bellaing ved Rothem, Hr. de Theux ved Lille St. Hubert, Hr. van Put ved Lommel, Raevens og Turnhout, Hr. de Mulder & Co. ved Moll og Landbrugsselskabet ved Arendonck, ere gaaede tilbage i det sidste Aar, hos nogle af dem som en Følge af den flette Drift, hos andre uagtet deres Omhu.

Hr. de Bellaing forsømmer fuldkommen sine Enge: vedligeholder dem aldeles ikke, Vandingen bestaaer kun i en Overfømmelse, uden at Vandet ordentlig afledes. Denne Mangel paa Omhu vil snart ombanne disse Enge, der, seende hen til Jordens gode Egenstaber, burde være de smukkeste i Kempen, til et sumpet Uføre. Forringelsen af Hr. de Theux's og Hr. van Put's Engvandingens anlæg er mindre; end hos Hr. de Bellaing, men alle mangle de Gjødning. Hvad Vedligeholdelsen af selve Vandingen angaaer, bliver den passet ret ordentligt. Det synes, at disse Eiere i det kommende Aar ville gjøde rigeligere.

Ved Turnhout har Hr. van Put lavet sig en stor Gaard og ombannet 68 Tdr. Land af sine Enge til dyrket Jord; de ved Raevens har han leiet ud til et Par Mænd fra Turnhout; jeg tvivler paa, at Hr. van Put vil komme til at glæde sig ved denne sidste Fremgangsmaade, selv om Forpagtningsafgiften er høi, thi Engene passes slet.

Hvad Hr. de Mulder & Co's. Enge angaaer, da passes de altid med Omhu og gjødes ordentligt, men Mangelen paa Vand formedelst den lave Vandstand i Kanalen har stærkt forringet Græs væksten. Dette Aars Udbytte har været mindst 25 pCt. lavere end det foregaaende Aars.

Landbrugsselskabets Enge ved Arendonck ere fuldstændigt forsømte, med Undtagelse af 72 Tdr. Land nærmest Bygningerne. Jeg antager imidlertid, at der snart vil stee en radikal Forandring hermed; thi det synes, som om Hr. de Coullemont, der har sat bethdelige Summer i disse Enge, snart vil blive Eier af dem, og da forhaabentlig drage den meest mulige Nytte af dem.

Engstrækningerne, der tilhøre Hr. Nagant ved Neeroeteren, Hr. de Theux ved Achel, Heerstræts, Chainaye's Arvingers, Hr. Clermonts og Hr. Delbroucks ved Overpelt, Neerpelt og Kommel, Hr. Keelhoff's ligesom ogsaa Hr. Vandenhngaerts og Civillistens ved Gheel, ere omtrent i den samme Tilstand som ifjor. Hr. Keelhoff, som indtil nu har givet 440 Pbd. Guano pr. Td. Land, vil forsøge denne Gjødsfning til 660 Pbd. om Aaret, deraf 440 Pbd. til den første Slet og 220 Pbd. til Efterfletten. Et sammenlignende Forsøg, som han har gjort i 2 paa hinanden følgende Aar, har nemlig viist ham, at han paa denne Maade kan forsøge Bruttoudbøytet med 14—15 Rdl. pr. Td. Land, Nettoudbøytet med 4 Rdl.

Kuisselskabets Enge ved Eelen, Hr. de Theux's ved Bocholt, Hr. Houbottes ved Overpelt og Hr. Reclercq's ved Moll ere i synlig Fremgang, især de to Sidstes. Hos Hr. Houbotte er dette Aars Udbytte mindst 25 pCt., hos Hr. Reclercq 70 pCt. høiere end ifjor. Ved Eelen og Bocholt skuldes Forbedringerne en omhyggeligere Pasning, hos Hr. Houbotte Brugen af en rigeligere Gjødning og hos Hr. Reclercq begge Aarsagerne forene.

Hvad Engvandingssanlægene ved Lille Nèthe angaaer, da er Tilstanden der den samme; det er først, efterat de Afgroftningsarbejder ere udførte, som vedkommende Kommuner nu tilsigte, at disse Enge ville kunne give bedre Resultater.

Hvad Efterfletten angaaer, har den været slet paa alle Vandingsengene formedelst den stærke Tørre i Juli og August, men paa den anden Side er den bleven folgt til en meget høi Priis."

Men har Kanalen svigtet Forventningerne i den her nævnte Retning, — og dette kan ikke skjules, hvormeget man end søger at dække det —, saa har den gjort langt mere, end Nogen anede, som et Kommunikationsmiddel, en halv Gang billigere end Jernbanerne; den opdyrker derved ei blot Jorden langs Bredderne, men langt ind i Heden sporer man dens Virkning. —

Angaaende den 3die Opdyrkningsmaade, Skovdrift, skulle vi af Mangel paa Sagkjendskab fatte os kort. I Kempens Blomstringsperiode i det 12te og 13de Aarhundrede blev der ikke anlagt ubetydelige Ege- og Bøgestove af Klostrene, og man seer endnu Levninger deraf ved Averbade, Tangerloo, Postel, Rosendael o. fl. St.; men under det franske Overherredømme bleve de bedste Partier nedhuggede til Tømmer til Flaaden.

Den nyere Tid har atter plantet en Deel Eg og Bøg langs alle Veiene, — de plantes med Klump, naar de have naaet en Høide af 6—8 Alen, — og de groe med en mærkværdig Kraft. Ogsaa inde paa Markerne og paa Heden, navnlig paa alle de gamle, næsten halvt udslettede Jordhegn, som man for Aarhundreder siden har opkastet for at læ mod Vinden, ogsaa der groe Egene fortrinligt, og der kan neppe være nogen Tvivl om, at man uden Vanskelighed kunde anlægge Egestov paany. Naar man da ikke gjør det, skal Grunden være den, at det ikke betaler sig saa godt som at anlægge Fyrrestove; thi skjøndt disse langfra kunne siges at voxe udmærket smukt eller godt i Kempen, saa levere de dog en Mængde godt betalte Produkter, der her give Fyrretrædyrkingen paa de lettere Jorder en afgjort Overlegenhed og gjør den til en fordeelagtig Opdyrkningsmaade; — Grenene og Kvaset bindes i Bundter og sælges dyrt som Brændsel, den unge Udhugst giver Bønnestager, den ældre Humlestager, hvoraf der bruges en Masse og som betales med 16—20 St. pr. Stk. Naar Skoven er 20—25 Aar, hugges den; den leverer da Støtter og Strøer til Gallerierne i Gruberne, Telegrafstænger, enkelte Brædder, Spilbetræet til Bagerne, — kort sagt,

Artikler, der ere i en forholdsvis meget høi Priis i Belgien, idet det bedre betaler sig at tilføre det store Bygningstømmer fra andre Lande, end det her nævnte Smaatømmer.

Det er ubelukkende *Pinus sylvestris*, der her findes; man har ogsaa prøvet *P. maritimus*; den voxer meget godt, men fryser undertiden bort og er altsaa for usikker til større Anlæg. Tidligere saae man Fyrren paa Stedet og dækkede blot Frøet med den opgravede Jord fra Smaagrøfterne, der i en Afstand af 5—10 Alen ere trukne gjennem de saae Skove, og som altsaa senere kunne tjene som Stier, til derigjennem at slæbe Udhugsten ud til Veiene. Denne Maade, der endnu bruges de fleste Steder i Flandern, har man maattet forlade i Kempen; thi naar Rødderne naaede ned i det jernholdige og ei udluftede Sand, sygnede Planterne som oftest hen. Man maatte da indføre den bekostelige Gravning, især overalt hvor Undergrunden var meget jernholdig, i Reglen til en Dybde af 20—24 Tommer, og i Modfætning til den før omtalte Gravning bringe Overflorpen ned i Jorden. Derefter tog man i Reglen en Kartoffel- og en Rugagrøde, og først da saae eller plantede man Fyrren; men i begge Tilfælde laae nu det løse Sand blottet, og Vinden førte det ofte bort med det ifaaede Frø, eller bort fra de smaa Planter.

I Løbet af de sidste 8—10 Aar er man derfor begyndt paa en anden og eiendommelig Maade. I $1\frac{1}{2}$ Alens Afstand affræelles saa let som muligt med en Plov en Høngfure; Bunden gennemgraves med en Spade, og Planterne, $1\frac{1}{2}$ Aar gamle, udplantes heri. Man ansøgte, at Høngbælterne mellem Furerne blive Ræbælter for de unge Planter, at de forhindre Sandet i at flyge, holde Fugtigheden i Jorden, og desuden at Regnen samles ved Planterne i selve Furen. I Virkeligheden stode ogsaa de Planter, der vare behandlede paa denne Maade, afgjort smukkere.

I Aaret 1849 fandtes 200000 Tdr. Land Hebe i Kempen; af disse ere siden den Tid omtrent 40000 bragte ind under

Kulturen, og hiint Spørgsmaal af Ministeren, om Kempeheden indeholdt et absolut Ufrugtbarhedsprincip, er altsaa nu ogsaa af Erfaringen bevaret med et bestemt „Nei“. Det, der væsentligst manglede, var Veie og Kommunikationsmidler; — det, Nybyggerne indtil da væsentligst havde syndet mod, var, ikke at ville følge „Landets Skik“, ikke at ville dyrke lidt og godt, hellere end meget og overfladigt. Nu ere disse Feil afhjulpne, Opdyrkningen er i en stadig og sikker Fremgang, og den Tid vil upaatvivselig komme, da den nu saa gjenstridige Kempehede vil dækkes med ligesaa frodige Afgrøder, som den har i Middelalderen, eller at den vil naae en Frugtbarhed, liig den hos dens rige Gjenbo hiinsides Schelde, Pays de Waes i Flandern, der for 300 Aar siden ogsaa var en Sandslette, ligesaa ufrugtbar, om end af en anden Art end Kempen, men som nu er den produktiveste Plet i Europa, og om hvis interessante Landbrug vi forhaabentlig senere skulle meddele nogle Oplysninger.

Bruxsel, i Mai 1865.
